

Sociale driegeleding

Wat is dat?

Jan JC Saal

Stichting Helecon

Wat is sociale driegeleding?

Jan JC Saal

Stichting Helecon
2020

Inhoud

Inleiding	3
Samenwerken van levensgebieden	6
Vrijheid, gelijkheid en broederschap	8
Tegenkrachten	12
Geld en informatie	20
Gemeenschapsvorming	25
Ontmoetings-cultuur	28
Besluitvorming	29
Gemeenschapsvorming en initiatief	31
Verschillende benadering van driegeleding	51
Gemeenschapsvormende krachten	52
Over de auteur	59
Over stichting Helecon	59

Inleiding

Rudolf Steiner heeft in het begin van de 20e eeuw een aantal zaken aangezet om een begin te kunnen maken met de gewenste ontwikkelingen om in de toekomst een meer menselijke maatschappij mogelijk te maken. Vooral het inzicht dat de mensen geestelijke wezens zijn in een fysiek lichaam is daarbij essentieel. Maar ook dat de wereldontwikkeling geleid wordt door hoge geestelijke wezens en dat we daarop kunnen vertrouwen. Dat de menselijke levensloop (biografie) wijs in elkaar steekt en dat er karma bestaat dat regulerend werkt. Dat Christus de heer van het karma geworden is, waardoor ziekteprocessen eigenlijk genezingsprocessen geworden zijn in een groter tijdspectief. Het vrijeschool-onderwijs is geïnitieerd om kinderen gezond op te kunnen voeden tot vrije mensen. De biodynamische landbouw is geïnitieerd om gezonde voeding te kunnen produceren. Tenslotte is ook de sociale driegeleding geïnitieerd om een gezonde manier van samenleven mogelijk te kunnen maken.

Het begrip ‘sociale driegeleding’ staat voor het inzicht dat een samenleving van mensen drie verschillende levensgebieden moet verzorgen. Rudolf Steiner heeft deze term ingevoerd in het begin van de 20e eeuw. Driegeleding zou een antwoord moeten zijn op een niet meer functionerende standenmaatschappij. Tegelijk is deze benadering toegesneden op wat wij als mensen voor de toekomst voor onze ontwikkeling nodig zullen hebben.

De drie levensgebieden worden benoemd als:

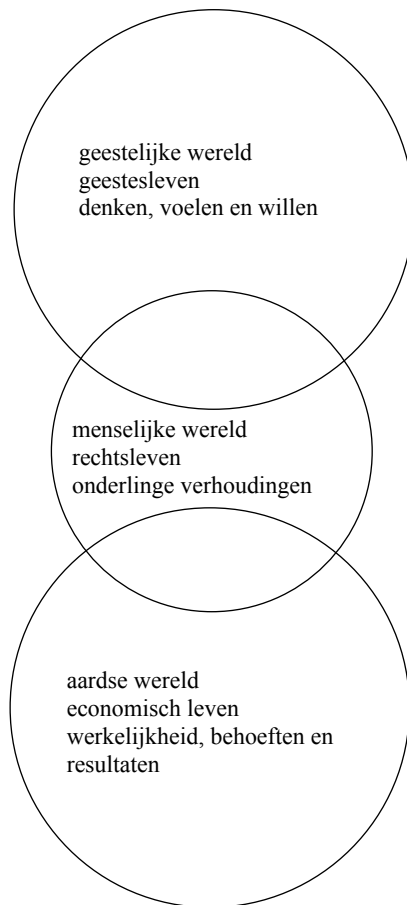
1. het geestesleven
2. het rechtsleven
3. het economisch leven

De drie levensgebieden komen niet voort uit een of ander idealistisch idee, maar zijn af te lezen uit het algemeen menselijke dat bij elk mens te vinden is. We kunnen het zien als een waarheid die net zo waar is als dat ieder mens moet eten en drinken om in leven te kunnen blijven.

Deze waarheid, dat het sociale leven van mensen drie verschillende levensgebieden omvat, bevat heel veel mogelijkheden om uit te

werken, overeenkomstig de eindeloze mogelijkheden om in eten en drinken te kunnen variëren.

Er bestaan ook gezonde en ongezonde manieren om er mee om te gaan. Ook dit kunnen we zien in overeenstemming met de mogelijke gezonde en ongezonde voedingsgewoontes. Wanneer we op zoek zijn naar een gezonde menselijke manier van samenleven, is het noodzakelijk om dieper op deze begrippen in te gaan.

Geestesleven

Wat bedoelen we precies met geestesleven? Dit begrip komt voort uit het inzicht dat een mens niet alleen een fysiek wezen is, maar tegelijk ook een geesteswezen. Dat is niet een griezelig soort geest, maar het begrip ‘geest’ duidt hier op de herkomst van ons denken, voelen en willen en op het leefgebied van ons bewustzijn.

Het gaat erom dat we ons bewustzijn niet ervaren als een soort wolk die uit ons lichaam vrij komt, maar als een realiteit die net zo reëel bestaat als dat ons fysieke lichaam reëel bestaat. Ons denken, voelen en willen komen vanuit die geestelijke realiteit in ons lichaam tot uitdrukking.

Denken, voelen en willen zijn drie heel verschillende activiteiten, die voor hun bestaan op aarde heel verschillende lichaamsprocessen nodig hebben.

- Denken heeft een accent in zenuw-zintuigprocessen. Daarvoor hebben we dus zintuigen en zenuwen nodig die op een heel bepaalde manier in ons lichaam aanwezig zijn.
- Voelen heeft een accent in ritmische processen. Onze bloedsomloop en onze ademhaling moeten in ons lichaam aanwezig zijn willen we gevoelens kunnen hebben. Daarnaast zijn ook zenuw-zintuig-processen noodzakelijk om ons zelf van die gevoelens bewust te kunnen worden.
- Wilsactiviteiten hebben een accent in ons stofwisselings-ledenmatenstelsel. Met wilsactiviteiten wordt hier bedoeld dat we spieren in beweging kunnen zetten. Ons stofwisselings-ledenmatenstelsel maakt het mogelijk dat we dat als mens op aarde kunnen leven.

We zien dus dat ons lichaam een drie-gelede opbouw heeft om de drie geestelijke activiteiten tot uitdrukking te kunnen brengen.

Economisch leven

Het economisch leven omvat alles wat we hier op aarde moeten doen om ons mens-zijn in stand te kunnen houden. Daarmee is eigenlijk heel veel gezegd. Het gaat dus niet alleen om het in stand houden van het fysieke lichaam, maar ook om het ontmoeten van elkaar en om het mogelijk te maken dat we ons ontwikkelen.

Daarmee is het economisch leven een gebied waarin allerlei zaken door elkaar heen spelen die allemaal belangrijk zijn, maar op een heel verschillende manier. Het denken over driegeleding maakt het mogelijk om verschillende activiteiten steeds beter te kunnen onderscheiden, waardoor ze er beter op toegespitst kunnen worden waarvoor ze eigenlijk bedoeld zijn.

Kenmerk van het economisch leven is en blijft dat er dingen worden gedaan, dus dat er spieren in beweging worden gebracht. In de eerste plaats gaat het er dan om wat ieder mens voor zichzelf doet. Daarnaast is het belangrijk wat we als mensen samen doen. Door het samen leven en werken ontstaat het derde levensgebied, namelijk het rechtsleven.

Het rechtsleven

Het rechtsleven bestaat eigenlijk uit de manier waarop we als mensen samen leven en werken. Aan de ene kant kunnen we daarbij een soort spontaan leven en werken onderscheiden en aan de andere kant hebben we samen wetten en structuren ontwikkeld waardoor we proberen om dat samen leven en werken zo te ordenen, dat we een menselijke maatschappij tot stand kan komen. Daarmee wordt het rechtsleven aan de ene kant het gebied waarin de realiteit van het samen leven en werken zijn inbreng heeft en aan de andere kant proberen we daarin te verwerken wat vanuit ons bewustzijn en onze moraliteit het leven en werken wordt binnengebracht.

In het rechtsleven is het belangrijk dat we op ons gevoel letten. Gevoelens van rechtvaardigheid en van medemenselijkheid moeten daar belangrijke signalen geven over structuren, wetten en afspraken waaraan we ons met elkaar proberen te houden.

Samenwerken van levensgebieden

Na zo'n eerste karakterisering van de drie levensgebieden kan het meteen duidelijk zijn dat het menselijk leven heel ingewikkeld in elkaar zit. In ons dagelijkse doen en laten spelen de gekarakteriseerde levensgebieden steeds weer op elkaar in en door elkaar heen. Dat is vergelijkbaar met de ingewikkelde manier waarop de drie menselijke

organismes op elkaar inwerken, het zenuw-zintuig organisme, het ritmische organisme en het stofwisselings-ledenmaten organisme.

Bij het menselijk lichaam kunnen we zelf opmerken hoe de samenwerking van die drie organismes verandert, wanneer we ons anders gaan gedragen. Wanneer we ons bijvoorbeeld sterk inspannen ontstaan er heel andere verhoudingen tussen wat we denken en waarnemen, onze hartslag en onze ademhaling en tussen de bewegingen van onze ledematen, dan wanneer we bijvoorbeeld een boek lezen of een vergadering bijwonen.

Dergelijke verschillende onderlinge verhoudingen ontstaan ook wanneer we samen iets maken, waarbij we verschillende dingen doen. Wanneer we bijvoorbeeld samen een huis bouwen (economisch leven) werken we heel anders dan wanneer we samen een huis ontwerpen (geestesleven) of wanneer we samen afspraken maken over wie wat gaat doen en wanneer (rechtsleven).

Bij sociale driegeleding gaat het erom dat we in verschillende situaties onderkennen hoe de verschillende levensgebieden op elkaar inwerken en dat we de verschillende kwaliteiten respecteren die daarbij aan de orde zijn. Hieronder wil ik dieper ingaan op kwaliteiten en situaties, zodat het geheel ons steeds helderder voor ogen kan komen te staan in het genuanceerd-zijn.

Vergelijkenderwijze kunnen we naar een schilderij kijken. Wanneer we verschillende kleuren verf willekeurig op een doek smeren, kan er wel iets moois ontstaan, maar ontstaat er geen afbeelding. Toch kunnen we in dat geval over verschillende kleuren spreken en over verschillende soorten verf en over de manieren waarop de verf is opgebracht. Wanneer echter Rembrandt van Rijn zijn Nachtwacht schildert hebben we met dezelfde elementen te maken, maar toch zal ons gesprek over dezelfde onderwerpen heel anders verlopen.

Zo zal een algemeen gesprek over tal van zaken met betrekking tot driegeleding heel anders verlopen in een abstracte uiteenzetting, zoals deze brochure nu eenmaal is, dan in een concrete situatie. Toch zal een concrete situatie anders benaderd worden wanneer we ons op een

abstracte manier geoefend hebben in het hanteren van de begrippen die daarbij aan de orde zijn.

Vrijheid, gelijkheid en broederschap

Over deze drie begrippen kun je boeken vol schrijven. Het zijn beladen begrippen die vooral tijdens de Franse revolutie naar voren zijn gekomen en eigenlijk dagelijks een rol spelen. Wanneer we helder deze drie begrippen proberen te begrijpen, moeten we tot de conclusie komen dat ze elkaar tegen kunnen spreken. Dat is vooral het geval wanneer we ons in de praktijk proberen voor te stellen hoe deze drie begrippen op een persoon van toepassing kunnen zijn.

Hoe kan iemand tegelijkertijd vrij zijn, gelijk zijn aan anderen en tegelijk in een sfeer van broederschap staan. Ons denken raakt in de knoop wanneer we ons dat concreet proberen voor te stellen. Wanneer we echter de drie beschreven levensgebieden er bij betrekken kan het duidelijker worden.

1. Vrijheid is goed denkbaar in het geestesleven. Mensen kunnen vrij zijn in denken, voelen en willen, zolang ze dat niet onverkort in de praktijk toepassen.
2. Gelijkheid is goed denkbaar in het rechtsleven. Wanneer mensen afspraken maken of wetten vaststellen kunnen ze daar een gelijke stem in hebben. Gelijkheid is hier niet bedoeld als gelijkvormigheid, maar als gelijkberechtigdheid.
3. Broederschap is goed denkbaar in het economisch leven. In het omgaan met aardse zaken, zoals eten, huisvesting, kleding en dergelijke is broederschap goed denkbaar en ook belangrijk.

Tegelijkertijd is duidelijk dat deze drie begrippen niet vanzelf gerealiseerd kunnen worden. In tegendeel, wanneer we ons als mensen daarvoor niet inspannen zullen onvrijheid, ongelijkheid en on-broederschap (onmenselijkheid) vanzelf ontstaan.

Met deze korte karakterisering van deze drie begrippen is eigenlijk heel veel gezegd. De Franse revolutie was een revolte tegen het gezag, vanwege de onmenselijke behandeling die het volk moest ondergaan. Vrijheid, gelijkheid en broederschap hangen direct samen met een streven naar menselijke waarden. Met een algemeen

menselijk ideaalbeeld, waar kennelijk vrijwel iedereen toegang toe heeft en kan begrijpen. Daarom horen deze drie begrippen dan ook bij de sociale driegeleding, omdat ook deze voortkomt uit datzelfde ideaalbeeld van algemene menselijkheid. Vanuit de antroposofische inhouden kunnen we het streven naar dit ideaalbeeld ook karakteriseren als een christelijk streven. Een streven dat basaal ten grondslag ligt aan ons menselijk bestaan. Een streven ook dat vrijwel ieder mens kan herkennen en erkennen. Tegelijkertijd moeten we echter ook erkennen dat er krachten in mensen huizen die dit algemeen menselijke streven tegenwerken. Deze krachten kunnen we ‘tegenkrachten’ noemen. Daarover later meer.

De Franse Revolutie heeft een grote verandering in de geschiedenis teweeg gebracht. De standenmaatschappij werd afgeschaft en de leuze ‘vrijheid, gelijkheid en broederschap’ is bij de politieke partijen terecht gekomen. We moeten ons hierbij ook realiseren dat er vóór de Franse Revolutie nog geen politieke partijen bestonden.

Je ziet in de politiek drie grote stromingen ontstaan, namelijk:

1. **De liberalen**, de vrijheidsstrijders, die vrijheid hoog in het vaandel hebben en die je overal tegenkomt. Het liberalisme heeft vooral zijn accent gevonden in Amerika, waar vrijheidsoorlogen werden uitgevochten, waar duizenden mensen voor gestorven zijn. Maar nog steeds wordt de kreet ‘vrijheid’ op de wereld gehoord, zoals momenteel bijvoorbeeld in Noord Afrika – en nog steeds moet de vrijheid bevochten worden.
2. Er zijn ook een partijen voor de gelijkheid, dat zijn **de socialisten**. Bijvoorbeeld de PvdA en de communisten zijn eigenlijk gelijkheidsstrevers geweest. Ook voor de gelijkheid is geweldig gevochten. Als je je realiseert wat er in Rusland en Oost-Europa is gebeurd door de revolutie en in China door Mao Zedong, dan zie je dat ook voor de gelijkheid miljoenen mensen zijn gestorven.
3. Over de broederschap hoor je niet meer zoveel. Eigenlijk waren het de **confessionele partijen** die voor de broederschap vochten. Broederschap staat de laatste tientallen jaren ter discussie en nu mensen zich afscheiden van de kerken, krijg je het gevoel dat broederschap niet zo vanzelfsprekend meer is.

Het streven van mensen naar vrijheid, gelijkheid en broederschap is dus opgepakt door politieke stromingen, die vorm aan dit streven proberen te geven. Maar als er 'vrijheid' gezegd wordt, kun je je afvragen wat er met vrijheid bedoeld wordt. Meestal bedoelt men dan vrijheid van meningsuiting. Vrijheid in het geestesleven gaat echter veel verder. Deze vrijheid is terug te vinden in de drie aangegeven levensgebieden. Vrijheid in het geestesleven betekent vrijheid als mens. Vrijheid van streven en denken, naast vrijheid van voelen en vrijheid in relaties tussen mensen, maar ook vrijheid in behoeften en vrijheid in het ontwikkelen van capaciteiten. Weliswaar wordt door de politieke partijen een algehele vrijheid van het individu nagestreefd, maar in de praktijk werkt het niet, want zonder de hierboven aangegeven differentiatie kan de vrijheid de een de ander zijn onvrijheid worden. Vrijheid in het geestesleven wil echter ook zeggen dat bij het uitoefenen van die vrijheid op aarde de vrijheid door mensen zelf moet worden teruggehouden, omwille van de medemens.

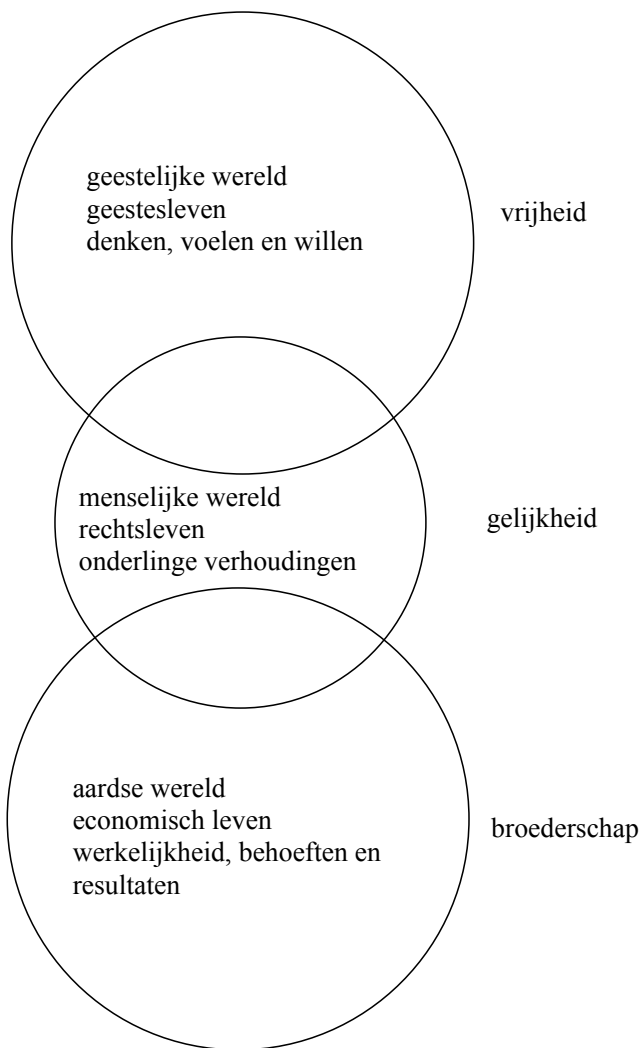
Immers vanuit het inzicht dat alle mensen vrij moeten zijn als geesteswezen is het vanzelfsprekend dat we in de aardse realiteit rekening met elkaar moeten houden. Daar is broederschap op zijn plaats. De christelijke broederschappen/zusterschappen zijn altijd oefenplaatsen geweest voor die broederschap. Voor broederschap dient men zichzelf en elkaar te kennen. Alleen vanuit deze zelfkennis en kennis van de medemens is het mogelijk om echt rekening met elkaar te houden op een broederlijke manier. Voor mij betekent broederschap de manier waarop broeders met elkaar omgaan, dat wil zeggen: elkaar goed verzorgen, maar ook jezelf goed verzorgen. Maar als je het met elkaar oneens bent, moet je het soms toch met elkaar uitknokken. Dat betekent geven en nemen en het ondersteunen van elkaars ontwikkelingen en mogelijkheden. In dit gebied werkt de door

Rudolf Steiner geformuleerde sociale hoofdwet:

“Het welzijn van een geheel van samenwerkende mensen is des te groter, naarmate de enkeling minder aanspraak maakt op het resultaat van zijn prestaties, dat wil zeggen naarmate hij meer daarvan aan zijn medewerkers afstaat en naarmate meer van zijn behoeften niet uit eigen prestaties, doch door de prestaties van anderen worden voldaan.”

Rudolf Steiner beschrijft in deze wet hoe het mensen zal vergaan wanneer ze zich op een bepaalde manier gedragen. Deze wetmatigheden zijn theoretisch moeilijk te bewijzen, maar heel goed in de praktijk te ervaren. Ze zijn uit de werkelijkheid afgelezen.

Tussen de vrijheid in het geestesleven en de broederschap in het economisch leven speelt het dagelijkse leven van mensen zich af. Dat dagelijkse leven kent tal van aspecten, waardoor de onderlinge verhoudingen van mensen verstoord worden. Zo moet een kind opgroeien tot volwassene. Dat wil zeggen dat tijdens de opvoeding van een kind andere verhoudingen gelden dan wanneer de volwassenheid is bereikt. In samenwerkingsverbanden moeten taken en zeggenschap worden verdeeld. Ook de verschillende ontwikkelingsniveaus van mensen scheppen andere verhoudingen. In het rechtsleven worden die verhoudingen gezocht, aangepast en vastgesteld. Gelijkheid in het rechtsleven is noodzakelijk om de gewenste vrijheid en de gewenste broederschap te kunnen realiseren.

Wanneer je algemene gelijkheid zou willen bereiken zal gelijkvormigheid ontstaan. We weten dat mensen verschillend zijn en

vanuit de vrijheid in het geestesleven verschillend moeten zijn, dus gelijkheid kan niet algemeen zijn. Zo is ook broederschap gebaseerd op het verschillend zijn. We hebben meestal slechts een vaag beeld van wat broederschap zou kunnen betekenen. De onderlinge afhankelijkheid die door broederschap aanwezig is, moet vergezeld gaan van ieders verantwoordelijkheid, maar ook van het aanwezig zijn en de erkenning van mogelijkheden en onmogelijkheden. Daar is in het algemeen veel of weinig over te zeggen. In de dagelijkse praktijk komt naar voren wat broederschap in een bepaalde situatie betekent.

Steeds weer opnieuw zoeken naar de geschikte onderlinge verhoudingen wordt daarmee de basis van het rechtsleven. Bij dat zoeken zijn alle mensen betrokken die in een bepaalde situatie aanwezig zijn. Gelijkheid in het rechtsleven wil zeggen dat deze betrokkenen een gelijke stem hebben in het aanpassen en vaststellen van de verhoudingen. Dat gaat verder dan democratie. Hieronder komen we daarop terug bij het hoofdstuk over besluitvorming.

Tegenkrachten

Nog in de vorige eeuw was het denken over goed en kwaad relatief eenvoudig. De gewone mens kon immers aan de machtshebbers en de geestelijken vragen wat goed of kwaad was en hij kreeg van hen dan een min of meer geschikt antwoord. Religie en politiek waren dus de maatstaf voor normaal menselijk handelen en oordelen.

Sinds de vijftiger jaren echter is daar radicaal verandering in gekomen. Religie en politiek verliezen meer en meer hun invloed, met als gevolg dat de individuele mens er zelf over moet denken en uit zichzelf standpunten moet innemen. Daarnaast is de maatschappij zo veranderd, dat het verre van eenvoudig is om vast te stellen wat nu precies goede en kwade krachten zijn en hoe ze in mensen kunnen werken. Vooral doordat de economie zich steeds meer tot wereldeconomie ontwikkelt, waardoor vaak de consequenties van ons handelen uit het zicht raken, zijn de gevolgen van ons handelen meestal niet meer zo zichtbaar. Ook de politiek ontwikkelt zich meer en meer tot een wereldpolitiek en is de werkelijkheid zo complex dat wetten en voorschriften vaak heel anders uitwerken dan ze bedoeld zijn.

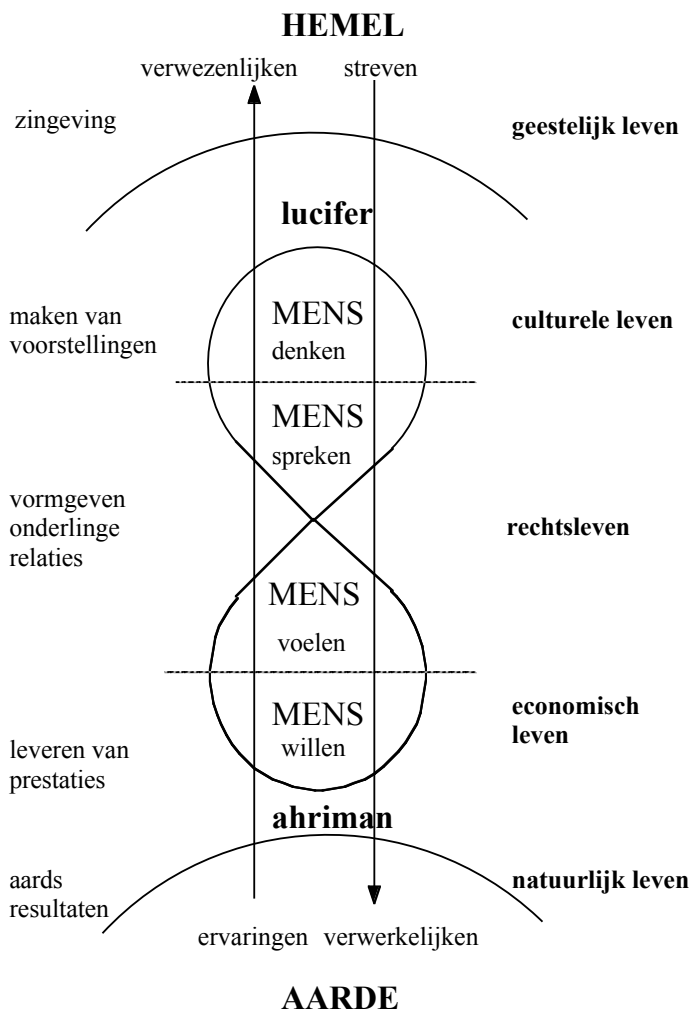
Rudolf Steiner geeft aan dat we de geestelijke wereldmachten in principe in vier soorten kunnen onderverdelen. Daarbij zijn drie kwade krachten te onderscheiden en één goede. Het christelijke is het meervoudig goede en de andere drie heten dan luciferische machten, ahrimanische machten en anti-christelijke machten. Hoe kunnen we deze in het normale sociale leven herkennen? Voor mij is de volgende karakterisering een goed hulpmiddel.

Luciferische machten staan voor niet-realiseerbare initiatieven. Deze machten beïnvloeden het denken en streven zodanig, dat een mens zeer enthousiast kan worden voor mooie voorstellingen, die echter geen werkelijkheid kunnen worden. Het kwade zit hem daarmee in het niet-realistische, niet-realiseerbare, waardoor de mens afgehouden wordt van het wél realistische. Doordat er wilskracht ongebruikt blijft, kan de mens onder luciferische invloed heel emotioneel reageren. Razernij, uitzinnig verdriet en uitzinnige vreugde horen daarbij. Eigenlijk krijg je steeds de indruk dat de emoties niet in verhouding zijn met de feiten.

Ahrimanische machten heersen vooral op aarde. Zij staan voor het gedachtenloos handelen, maar ook het niet-handelen daar waar dat eigenlijk wel zinvol zou zijn. Zij richten de aandacht van mensen op een wereld waarin hij eigenlijk machteloos lijkt te zijn. Alles gaat toch zijn weg langs allerlei wetmatigheden, waarbij de mens er niet toe lijkt te doen. Bagatelliseren van de werkelijke vraagstukken en van idealisme horen daarbij. Het gevoel wordt te weinig aangesproken, omdat de verbinding met zingeving wordt uitgehold. Daardoor doen mensen onder invloed van ahrimanische krachten koud en verstandig aan. Iets teveel natuurlijk naar verhouding de situatie. Emotioneel hoort hier de boosheid bij, boosheid die uit angst voortkomt en het verdriet dat uit onmacht voortkomt.

Anti-christelijke krachten geven de illusie dat mensen en organisaties zich niet zullen of kunnen ontwikkelen. Daardoor ontstaat de neiging om de huidige situatie of de huidige relatie tussen mensen onveranderd naar de toekomst door te denken. Het gevolg hiervan is dat mensen vastgeprikt worden op hun daden, hun vermogens en onvermogens uit het verleden. ‘Jij kunt dat toch niet’, ‘jij bent slecht’

of 'ik leer dat nooit' zijn bijvoorbeeld uitspraken die daarbij horen. Ook racisme en fundamentalisme komen uit deze tegenkracht voort. In feite verdeelt de anti-christ de mensheid in vrienden en vijanden.

Met vijanden lever je strijd en met vrienden ga je feestvieren. Beide activiteiten sluiten ontwikkeling eigenlijk uit. Emotioneel hoort hier

de woede bij. Woede op de medemensen die jou niet zien zoals je eigenlijk bent in ontwikkeling en die zelf ook niet in ontwikkeling willen komen. Ook desinteresse en gedesillusioneerd zijn horen komen uit deze tegenmacht voort.

Door de tegenmachten zo te beschrijven kan elk mens deze tegenkrachten ook in zichzelf ontdekken. Het is algemeen menselijk om aan dergelijke krachten onderhevig te zijn. Persoonlijke ontwikkeling bestaat er onder andere uit dat je je bewust kunt worden van deze krachten in jezelf. Eenmaal ontdekt, verliezen ze al een gedeelte van hun werkzaamheid. Eenmaal ontdekt kan geprobeerd worden om het kwade ten goede te keren, hetgeen ook de werking van de christusimpuls is. Dus door te pogen het kwade ten goede te keren sluit je aan bij de christusimpuls. En maak je je losser van de invloed van tegenkrachten.

Voor het luciferische betekent het: 'het niet realistische proberen om te werken naar iets realiseerbaars'. Dat wil vaak zeggen dat de doelstellingen iets kleiner moeten worden en dat er persoonlijke inzet en arbeid noodzakelijk zijn om een idee of ideaal te verwerkelijken. Daarnaast is een sociale omgang met je medemensen nodig, die kunnen door samenwerken helpen bij het realiseren van doelstellingen.

Voor het ahrimanische betekent het: 'het zinloze, abstracte omvormen naar iets zinvol'. Daarvoor is vaak denk- en organiseerwerk noodzakelijk. Angst en onmacht moeten overwonnen worden en het vraagt moed om vanuit ahrimanische beïnvloeding de medemens als partner te zien. Capaciteiten van mensen kunnen gericht worden ingezet en het bewust werken met geld en geldsoorten is in dit verband belangrijk. Ik ga daar later nog op in.

Om het anti-christelijke te kunnen overwinnen zullen we onze eigen vooroordelen en antipathieën moeten overwinnen, maar ook bereid moeten zijn om onze oordelen, die vaak rusten op werkelijke ervaringen in het verleden, opnieuw te bezien. Mensen, maar ook onszelf, steeds weer een nieuwe kans geven en ook onderzoeken wat er reëel noodzakelijk is om zo'n nieuwe kans ook kans van slagen te geven. Het heden is niet alleen een afsluiting van het verleden, maar

ook een opening naar de toekomst. Voor deze nieuwe kansen moeten we onze geborgenheid in een groep wel op kunnen geven om op te kunnen staan voor ons eigen initiatief of het initiatief van iemand anders. We moeten erkennen dat ook initiatieven van anderen meestal voortkomen uit een streven naar verbetering van de situatie. Dat vraagt een open houding naar initiatieven van anderen ook al kunnen we niet direct doorzien hoe dat goed zou kunnen werken.

Van het christelijke kunnen we zeggen dat het de mens in eerste instantie naar de eenzaamheid voert. Bij het christelijke moeten we op ons eigen oordeelsvermogen rusten, om vandaaruit een standpunt in te kunnen nemen tegenover de medemens en tegenover het kwade en het goede. Pas vanuit een algemeen menselijk standpunt kunnen we helder denken en oordelen over onszelf en over initiatieven van anderen. Vervolgens moeten we positie kiezen en zien te verwerven binnen een gemeenschap. Pas vanuit een bepaalde positie en een bepaalde rol in een proces in een gemeenschap kunnen we zinvol handelen.

Het luciferische brengt echter ook schoonheid en autoriteit met zich mee. Juist die schoonheid en autoriteit kunnen ons verleiden tot het luciferische. Daarmee is Lucifer ook de grote verleider met behulp van de schone schijn en alles wat daarmee samenhangt. Lucifer geeft ons ook het enthousiasme om aan een moeilijke, ogenschijnlijk onhaalbare, opdracht te kunnen beginnen. Gedurende het realiseringsproces moet echter vanuit realisme geoordeeld en gehandeld worden om niet in goede bedoelingen te stranden.

Het ahrimanische brengt ook macht met zich mee. Ahriman is daarmee de grote manipulator die werkt via macht en onmacht en alles wat daarmee samenhangt. Daartegenover kunnen we echter het geloof in eigen kunnen stellen en een realistisch samenwerken binnen een gemeenschap. Ahriman is daarnaast degene die het abstracte denken in ons bevordert. Door abstract denken verliezen we de realiteit uit het oog en kunnen ingewikkelde dingen eenvoudig lijken. Het overwinnen van abstract denken betekent dat we ons denken moeten verlevendigen en onze waarnemingen van de werkelijkheid moeten versterken.

De anti-christ is degene die mensen met elkaar verbindt (vrienden) en tegen elkaar opzet (vijanden) op een zodanige wijze dat vernieuwing onmogelijk lijkt. Daardoor is deze de grote verdeler, die de mensheid in talloze groepen verdeelt en die groepen tegen elkaar opzet. Liefde tot de zaak en liefde tot de medemens kan dit kwaad overwinnen. Daarnaast is het besef belangrijk dat we allemaal een menselijke, geestelijke achtergrond hebben en vandaaruit het algemeen menselijke proberen vorm te geven in al zijn verscheidenheid.

Taal, bescheidenheid en realiteitszin zijn de wapens die we tegen Lucifer kunnen inzetten, die zelf onwaarheid, emoties en ziekte meebrengt. Geld, moed en idealisme zijn de wapens die Ahriman treffen, die zelf vergissing, angst en verlamming meebrengt. Liefde, mededogen en rechtvaardigheid zijn de wapens die de anti-christ zullen treffen, die zelf een vals saamhorigheidsgevoel en versluierd denken en vooroordelen met zich meebrengt.

Christus zegt: ik ben de weg, de waarheid en het leven. Wie zich met mij verbindt komt tot de Vader. Daarmee drukt hij uit dat de mensheidsontwikkeling alleen via de christusimpuls voortgang kan vinden, omdat hij de geestelijke heerser is van de wereld die moet ontstaan bij de volgende incarnatie van de wereld als geheel. Volgens Rudolf Steiner moet in die incarnatie de liefde verbonden zijn aan de wijsheid. De mensen zullen in die incarnatie niet meer fysiek de aarde bevolken, maar opgestegen zijn tot het niveau van de engelen en in die rol als geestelijke wezens meewerken aan die nieuwe wereld.

Tegenkrachten werken door mensen heen

Tegenkrachten kunnen we in mensen herkennen, zij werken namelijk door mensen heen. Het vraagt om ontwikkeling van het oordeelsvermogen om het verschil te kunnen onderscheiden tussen deze tegenkrachten en de mensen zelf. We kunnen op onszelf oefenen om dit onderscheid te kunnen maken, omdat immers de tegenkrachten ook in onszelf aanwezig zijn. Binnen onszelf kunnen we het beste oordelen over de herkomst van de wilsimpulsen die we werkelijkheid laten worden. Wilsimpulsen met een christelijke herkomst kunnen we uitvoeren. Wilsimpulsen die van tegenkrachten af komen moeten we proberen om te vormen met behulp van christuskrachten.

Daarnaast kent elk initiatief een luciferisch begin, een anti-christelijk/christelijk midden en een ahrimanisch einde. Dat wil zeggen dat elk initiatief in het begin voornamelijk alleen kan bestaan uit enthousiasme en ideeën. In de midden-fase gaat het vooral om verbindingen met mensen en tussen mensen, waardoor we ook te maken hebben met vooroordelen en oordelen over die mensen, inclusief over onszelf. In de eindfase van een initiatief ondergaat het initiatief vooral de gevolgen van daden die eerder zijn gedaan. De werkelijkheid heeft aan het einde een neiging tot het uitoefenen van een grotere invloed dan de doelstellingen en de mensen. Doelstellingen oefenen hun invloed vooral aan het begin van het initiatief uit. Gedurende het verwerkelijgingsproces oefenen mensen hun invloed uit. Aan het einde oefenen de gevolgen van de daden van mensen hun invloed uit.

Aan het begin van een initiatief is de vraag: in hoeverre beginnen we aan initiatieven die onhaalbaar lijken? Zijn ze dan echt onhaalbaar of laten we ze onhaalbaar worden door gebrek aan inzet of samenwerken? Of zijn ze onhaalbaar door onrealistische denkbeelden die gekoesterd worden? In hoeverre heeft Lucifer de macht of hebben we die zelf? Wanneer we samenwerken met mensen doen we natuurlijk ervaringen met hen op. In hoeverre laten we vervolgens onze houding bepalen door wat ze gezegd hebben of door wat ze gedaan hebben, door wat we meegemaakt hebben of door hoe ze zich als vriend of vijand hebben gedragen. In hoeverre laten we de toekomst van onze verhoudingen bepalen door het verleden en geven daarmee de macht aan de anti-christ. In hoeverre kunnen we in elk mens het algemeen menselijke herkennen, iemand zien die zich ontwikkelt, die leert van hetgeen hij heeft meegemaakt? In hoeverre kunnen we de ander vanuit een christelijk perspectief bezien, waarbij elk mens belangrijk is voor de toekomst van de wereld.

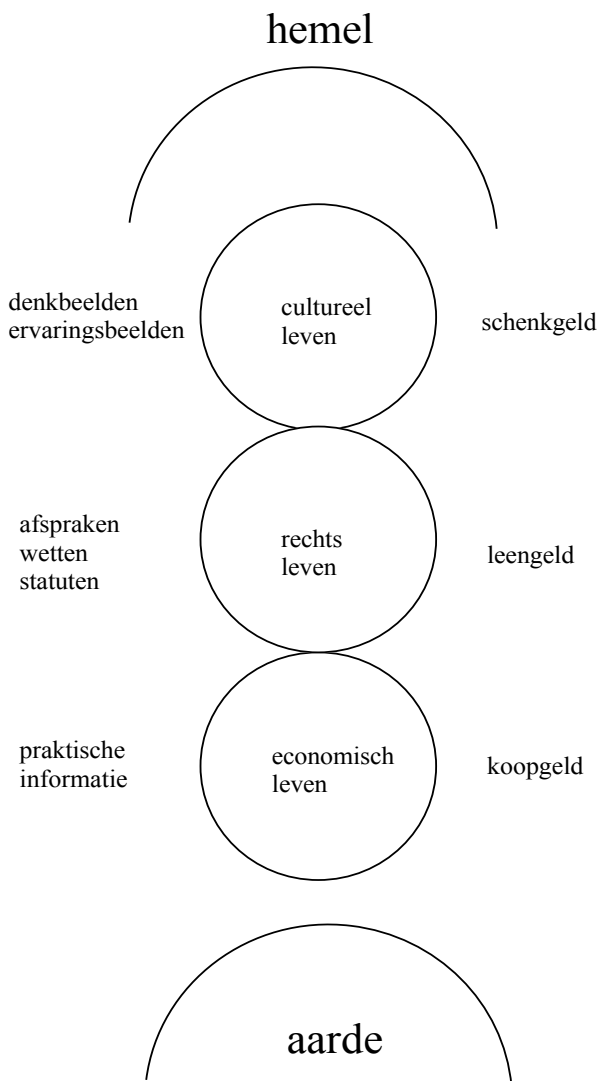
Wanneer we iets hebben gedaan, is het terecht dat we later de gevolgen ondervinden van hetgeen we gedaan hebben. Goede daden moeten dan goede gevolgen hebben en slechte daden slechte gevolgen. Op welke termijn kunnen we die gevolgen waarnemen? Laten we ons dan uiteindelijk door die gevolgen lamleggen of zien we telkens weer nieuwe kansen voor ontwikkeling, voor een nieuwe start? Wanneer we de werkelijkheid teveel als voldongen feiten

ervaren, zijn we in de macht van Ahriman. Wanneer we de werkelijkheid wel als feit ervaren, maar meteen als begin van een nieuwe kans, dan kunnen we de wereld op een christelijke wijze tegemoet treden. Christus in onszelf vinden is gemakkelijker gezegd dan gedaan. Vanuit de tegenkrachten geredeneerd gaat het erom het kwade ten goede te keren. Dat wil zeggen dat we illusies en abstracties in ons denken proberen te overwinnen. Dat we proberen om vooroordelen, macht en onmacht in onze relaties te overwinnen. Dat we het goede proberen te doen en het slechte proberen om niet te doen. Op zich is het al heel wezenlijk wanneer we kunnen beleven dat het christelijke in onszelf aanwezig is en dat het dus mogelijk is om dat te hulp te roepen bij de vraagstukken die we in het leven tegenkomen. In dat vertrouwen en wanneer we liefde tot de mens en liefde tot de zaak kunnen oproepen, zullen we in veel gevallen een goede weg weten te vinden.

Geld en informatie

Geld en informatie vormen stromen die door de samenleving gaan en daarin een ordende, structurerende, verbindende werking hebben. Zij worden door mensen gestuurd. Informatieoverdracht zorgt er voor dat we geïnformeerd zijn omtrent talloze voorstellingen en afspraken die in de maatschappij leven. Geldoverdracht heeft een heel andere werking. Die zorgt ervoor dat de waarderings-principes die wij als mens hanteren in de maatschappij worden gerealiseerd.

Juist door de veranderingen die geld en informatie ondergaan tijdens hun stromen door de maatschappij kunnen wij goed zien hoe de verschillende levensgebieden hun werking uitoefenen. Om daar iets over te kunnen vertellen zal ik eerst karakteriseren hoe informatie en geld er in de verschillende levensgebieden anders van aard worden.

Informatie in het geestesleven

Eigenlijk bestaat het begrip informatie in het geestesleven niet. Daar leven wezens die het een of het ander vertegenwoordigen en daarom bepaalde beelden uitstralen. Zodra die beelden door mensen opgevangen worden en overgedragen willen worden aan andere mensen kun je van informatie spreken. De beelden slaan dan neer in

teksten of voorstellingen die overgedragen kunnen worden van de een naar de ander. Je zou kunnen zeggen dat teksten en voorstellingen het meest materiële zijn van levende beelden. De levende beelden zijn daarin neergeslagen en zijn eigenlijk overleden. De lezer van informatie moet deze teksten en voorstellingen weer tot leven zien te wekken.

Informatie in het rechtsleven

In het rechtsleven wordt de eigen aard van informatie heel anders. Daar gaat het niet meer om voorstellingen maar om afspraken, wetten en structuren. Met structuren kan hier bedoeld worden een structuur van samenwerken, maar ook structuur in de tekst, bijvoorbeeld welke taal wordt er gebruikt. Het overdragen van deze informatie heeft ook een heel ander doel. Het gaat hierbij om de bewustwording van welke positie en/of rol mensen in de samenleving vervullen en welke rechten en plichten daarbij horen. Het gaat daarbij bijvoorbeeld over eigendomsrechten, maar ook over bevoegdheden en verantwoordelijkheden. De teksten en plaatjes zijn in het rechtsleven nog verder gematerialiseerd dan in het geestesleven, maar uiteindelijk moeten de posities en rollen toch ook weer tot leven worden gebracht om hun werking op het bewustzijn van mensen te kunnen volbrengen.

Informatie in het economisch leven

In het economisch leven wordt de informatie betrokken op producten en diensten. Het gaat dan om product-beschrijvingen, taak-beschrijvingen, gebruiksaanwijzingen, reclame, prijs en kwaliteit. Uiteindelijk gaan de woorden dan over in cijfers, zodra het aantallen en prijzen betreft. In cijfers zijn de woorden uiteindelijk helemaal abstract geworden.

We kunnen ons nu bewust worden van het feit dat geestelijke realiteiten in informatie neerslaan en door de drie levensgebieden heen steeds abstracter worden. Dat wil ook zeggen dat het steeds meer inspanning kost om die abstracties weer tot realiteiten om te vormen en tot leven te brengen. Met beschreven voorstellingen in het geestesleven is dat nog uitvoerbaar. Aantallen en prijzen in het economisch leven hebben de fysieke werkelijkheid nodig om tot leven te kunnen komen.

Geld in het economisch leven

In het economisch leven is geld een ruilmiddel wat als tegenwaarde kan worden gebruikt om de ge/verbruikswaarde van goederen en diensten werkelijkheid te maken. Tegenover de waarde van prestaties staat dan de tegenwaarde van geld. We hebben het hier over een vrij ingewikkeld proces, dat we toch dagelijks met zijn allen voltrekken. Zelfs het geld zelf blijkt hierbij in ontwikkeling te zijn. In de afgelopen eeuwen is het van goud via zilver, nikkel en koper in papier omgevormd en op dit moment is zelfs dat niet meer noodzakelijk aanwezig. De waarde van prestaties, goederen en diensten, omzetten in geldwaarden is ook een proces van omzetting van realiteit naar abstractie. Mensen die geld hebben ontvangen moeten die abstractie weer om zien te zetten naar iets reëls. Daar hebben ze andere mensen en de hele wereldeconomie voor nodig. Waarde-vorming op basis van geleverde prestaties.

Geld in het rechtsleven

In het rechtsleven wordt eigenlijk verder gegaan met de abstracte geldwaarde. Door wetten en afspraken wordt de reële geldwaarde omgezet in leningen en garanties. Dat wil zeggen in afspraken tussen mensen onderling of tussen mensen en organisaties. Bij deze afspraken speelt het eigendomsrecht een grote rol. In feite bestaat het leengeld uit onderlinge rechten en plichten.

Op basis van deze abstractere verwerking van waarden wordt het ook mogelijk om te investeren in goederen en diensten. Dat wil zeggen dat goederen en diensten worden geproduceerd om hun nut in de toekomst waar te maken. Waarde-vorming op basis van waarde-verwachtingen. Deze nog abstractere waarde-vorming gaat gepaard met risico van het niet realiseren ervan in de toekomst. Bij het niet waarmaken van toekomstige waarden krijgt investeren meer het karakter van opofferen. Het aanvaarden van een risico betekent ook het aanvaarden van een verlies. Het opofferen van waarde voor een kans op het verkrijgen van (meer)waarde.

Geld in het geestesleven

Het offerprincipe, dat beschreven is bij het geld in het rechtsleven, vormt eigenlijk de basis van het geestesleven. In primitieve culturen was het altijd al bekend dat het geestesleven door offers kon worden

aangesproken. Door de ontwikkelingen van geld en waarde kan dat in deze tijd nu ook op een veel abstractere manier. We kunnen constateren dat de reële waarden die in de natuur voorkomen door het economisch leven en door het rechtsleven zover worden geabstraheerd, dat het eigenlijk niet goed meer mogelijk is om dat zonder inzet van de geestelijke wereld weer om te vormen tot iets concreets. Wanneer we goed doorzien wat hier beschreven is, kunnen we concluderen dat er opofferingen nodig zijn voor de opvoeding en ontwikkeling van jonge mensen. Zij brengen geestelijke waarden mee bij hun geboorte en bij hun ontwikkeling.

Geld en informatie zijn polariteiten

Geld en informatie zijn hierboven als polariteiten beschreven.

Informatie bestaat uit abstract geworden geestelijke realiteiten die in het rechtsleven en het economisch leven verder geabstraheerd worden en uiteindelijk via de aardse realiteit weer tot leven moeten worden gewekt.

Geld bestaat uit abstract geworden werkelijkheid die in het rechtsleven en geestesleven verder wordt geabstraheerd en uiteindelijk via de geestelijke wereld weer tot levende realiteit wordt.

Driegeleding wil zeggen dat we de drie menselijke levensgebieden zo moeten onderhouden dat deze processen zich kunnen voltrekken. In al zijn complexiteit zal dat steeds meer de verantwoordelijkheid van het mensengeslacht worden. Daarin ligt de toekomst van hemel en aarde besloten. Wanneer wij daarbij streven naar liefde en medeleven zal die toekomst er heel anders uitzien dan wanneer we dat zonder liefde en mededogen zouden doen.

Gemeenschapsvorming

Zoals reeds eerder besproken zien we in de politieke stromingen de idealen vanuit de Franse revolutie in een nieuwe gedaante tevoorschijn komen. Deze idealen hebben uiteindelijk heel veel strijd opgeleverd, zonder dat duidelijk is geworden waarom precies en wat er nodig is om die strijd te kunnen voorkomen. Hieronder gaan we daar nogmaals op in.

In Amerika kennen we dus de zogenaamde vrijheidsoorlogen. Jarenlang zijn verschillende staten met elkaar in gevecht geweest over die vrijheid en ook de afschaffing van de slavernij is in Amerika met veel strijd gepaard gegaan. In wezen gaat deze strijd nog steeds door op allerlei gebied. Vanuit de antroposofie had hier geleerd kunnen worden dat persoonlijke vrijheid niet op alle levensgebieden realistisch is. Het gaat uiteindelijk om vrijheid in het geestesleven. Dat wil zeggen dat mensen vrij moeten zijn in hun denken, voelen en willen, maar dat die vrijheid niet ten koste moet gaan van de vrijheid van anderen. Daarom is er naast vrijheid in het geestesleven broederschap noodzakelijk in het economisch leven en is er gelijkheid in het rechtsleven noodzakelijk om onderling af te kunnen stemmen.

In het Oostblok en in China kennen we het communisme en het socialisme. Daar is heel veel strijd gevoerd om het gelijkheidsbeginsel. Ook deze strijd is ook nog niet uitgestreden en gaat eigenlijk nog steeds door. Ook hier had vanuit de sociale driegeleding de les geleerd kunnen worden dat gelijkheid niet in alle facetten van de maatschappij doorgevoerd kan worden. Gelijkheid is belangrijk in het rechtsleven, en wel wanneer besluiten genomen moeten worden waarbij de onderlinge verhoudingen tussen mensen veranderen. Het gaat er dan om dat alle betrokkenen gelijk zijn in het besluitvormingsproces en dat ze daar een gelijke stem in moeten krijgen.

In Europa tenslotte is het confessionalisme van belang. Het gaat hier eigenlijk om het realiseren van broederschap. Dat komt echter niet zo duidelijk naar voren, wanneer we de geschiedenis van Europa bestuderen. Er woedden al lang oorlogen en onderlinge strijd binnen Europa, als tegenbeeld van die broederschap. Het katholicisme is in strijd met het protestantisme, maar ook met het materialisme en het mohammedanisme. Ondertussen zijn er twee wereldoorlogen uitge-

vochten die gaan over dictatorschap en onmenselijkheid. Ook die strijd is nog lang niet uitgevochten en gaat dus nog steeds door. Hier kan vanuit de sociale driegeleding geleerd worden dat het christendom ook om broederschap gaat. We kennen in kloosterordes ook het begrip 'broederschap' en 'zusterschap'. In feite gaat het ook over leiderschap en over hoe mensen met elkaar kunnen leven op een medemenselijke manier. Het gaat over het accepteren van verschillen en het elkaar gunnen van een menswaardig bestaan. Daarbij komt natuurlijk wel de vraag naar voren wat een menswaardig bestaan eigenlijk is. Dat gaat niet alleen over voeding, kleding en onderdak, maar ook om zingeving.

Welk beeld kunnen we nu tegenover al deze strijd en al deze eenzijdigheden zetten. Hoe kunnen we ons een samenleving voorstellen waarin mensen wel volwaardig mens kunnen zijn en worden? Naar mijn persoonlijk inzicht moeten we de illusie opgeven dat de daartoe noodzakelijke veranderingen in de maatschappij in het groot doorgevoerd kunnen worden. Het is gewoon onmogelijk dat alle mensen plotsklaps het licht zien en hun illusies, begeertes, vergissingen en hun ego's opgeven en plotseling mensen worden die eendrachtig samenwerken aan de noodzakelijke veranderingen. Veranderingen kunnen alleen gerealiseerd worden vanuit voortrekkers in kleine gemeenschappen. Daarin is het mogelijk om elkaar goed te leren kennen en om zodanig met elkaar om te gaan dat elk lid van de gemeenschap tot zijn/haar recht kan komen. Van daaruit kunnen dan wel inzichten en ervaringen zo sterk worden dat ze invloed kunnen uitoefenen op de samenleving als geheel.

Bij het vormgeven van die kleinere gemeenschappen moeten we naar een toekomstig ideaalbeeld kijken. Hoe zou een gemeenschap van mensen eruit kunnen zien, wanneer de mogelijke menselijke ontwikkelingen ook werkelijkheid zouden worden?

Allereest zou het dan over volwassen mensen gaan, die welopgevoed zijn en gestudeerd hebben, zodat ze in staat zijn om de gemeenschapsvraagstukken te doorzien en op een adequate wijze te bespreken. Ook zouden ze in staat moeten zijn om goede afspraken te maken en zich aan die afspraken te houden. Tenslotte zouden ze inzicht moeten krijgen in een gezonde menselijke biografische

ontwikkeling en de gemeenschap zo inrichten, dat voor elk kind zo'n ontwikkeling mogelijk wordt. Kortom het valt niet mee om je voor te stellen dat iedere volwassene in staat zal zijn om aan al deze vereisten te voldoen.

Uit dit alles en nog meer kunnen we concluderen:

- Dat we als mens in beginsel in staat zijn om ons te ontwikkelen tot vrije mensen.
- Dat het samen leven en werken van vrije mensen mogelijk is, maar vooralsnog veel problemen zal geven.
- Dat er oefenwegen bestaan om te werken aan persoonlijke ontwikkeling en aan de ontwikkeling van gezond samen leven en werken.
- Dat ieder mens vanuit zijn persoonlijke biografie een levensopgave kan vinden die hiermee in overeenstemming is.
- Dat we zoveel mogelijk in kleinere gemeenschappen onze weg moeten gaan, omdat we nu eenmaal niet in staat zijn om grotere gehelen te overzien en ons daar goed algemeen menselijk in te gedragen.
- Dat we het leven in al zijn aspecten serieus moeten nemen, omdat onze omgang met geld en met informatie anderen raakt op een manier die moeilijk is te overzien.
- Dat het mediteren op de begrippen vrijheid, gelijkheid en broederschap ons steeds verder kan brengen in het doorzien van wat nodig is.
- Datzelfde kan gezegd worden van de begrippen koopgeld, leengeld en schenkgeld en de kwaliteitsverschillen tussen informatie in het geestesleven, in het rechtsleven en in het economisch leven. Hierdoor kunnen we steeds meer zicht krijgen op hetgeen sociale driegeleding eigenlijk betekent.
- Ook gezamenlijk gedragen besluitvorming is een oefenweg in het omgaan met elkaar.
- Ontwikkelen van bewustzijn voor het feit dat autoritair leiderschap in deze tijd in decadentie verkeert. Het gaat om zelfsturing van volwassen mensen in kleine gemeenschappen.

Groepen kunnen op veel manieren ontstaan en er bestaan heel veel verschillende doelstellingen die zo'n groep kan hebben. We kunnen

denken aan groepen op zakelijke grondslag en groepen op plaatselijke grondslag. We kunnen denken aan leergroepen en aan werkgroepen, maar ook aan overleggroepen of mediteergroepen. Het is belangrijk om daarbij te beseffen dat mensen aan verschillende groepen tegelijk kunnen deelnemen. Deelname aan één groep kan een mens dus niet determineren. Een consument is in een andere context een producent. Een patiënt is in een andere context een arts of verpleger. Elke groep zal toch een vorm van zelfbestuur moeten ontwikkelen en zal tot taakverdeling moeten komen. Het is belangrijk om bij het verdelen van werkzaamheden, verantwoordelijkheden en bevoegdheden overeenstemming te zoeken met de capaciteiten en de behoeften van betrokkenen, in relatie tot hun persoonlijke biografische ontwikkeling.

Ontmoetings-cultuur

De kleinste gemeenschap bestaat uit twee mensen. Wanneer twee mensen elkaar ontmoeten en in elkaar geïnteresseerd zijn, kan er een werkelijke ontmoeting plaatsvinden. In het woord ontmoeten zit al iets verscholen dat een diepere geestelijke werkelijkheid beschrijft. Deze werkelijkheid heeft te maken met het karma van mensen. Ieder mens komt op deze wereld met een bepaalde levensdoelstelling. Deze doelstelling heeft in de eerste plaats te maken met andere mensen. Sommige mensen heeft hij of zij al in een vorig leven gekend en zijn er wederzijds dingen gedaan. Daaruit komen vaak verplichtingen voort, die in een volgend leven vereffend moeten worden. Karma wil zeggen dat je mensen tegenkomt waar dan iets mee moet. Ontmoeten wil dan zeggen dat die vereffening tot stand kan komen.

Het zou heel veel kunnen betekenen voor mensen wanneer ze zich deze werkelijkheid meer bewust zouden worden.

Een tweede werkelijkheid is dat alle mensen verschillend zijn en dat de onderlinge verschillen in de toekomst zelfs verder zullen toenemen. Zelfs in families wordt het steeds duidelijker dat de onderlinge verwantschap aan het afnemen is. Tussen ouders en kinderen en tussen kinderen onderling kunnen we steeds grotere verschillen waarnemen, zowel in uiterlijk als in karakter.

Wanneer we niet meer in de verwachting leven dat we met dezelfde mensen zouden willen omgaan als we zelf zijn, zou er veel meer ruimte kunnen komen om de onderlinge verschillen te kunnen waarderen.

Toch kunnen we alleen maar echt mens worden tussen andere mensen. Naast alle verschillen is in elke mens toch ook het algemeen menselijke te herkennen. Dit algemeen menselijke kan daarom de basis vormen voor het samen werken en samen leven van mensen en voor de interesse in elkaar. Daar moet een ontmoetingscultuur dus op gebaseerd zijn. Dus geen interesse en samenwerking op basis van verwantschap, maar op basis van verschillen en op basis van algemene menselijkheid.

In de praktijk zal blijken dat die samenwerking en interesse vanzelf kan ontstaan wanneer mensen initiatieven nemen. Wanneer iemand een initiatief neemt zijn er altijd meerdere mensen bij betrokken. Vanzelfsprekend komen daarbij de verschillen tussen mensen aan de orde. Het is dan de kunst om die verschillen goed te benutten. De een weet meer van dit en de ander van dat. De een kan dit beter en de ander dat. Voor de voortgang en het resultaat van het initiatief moeten de betrokkenen worden geïnformeerd en moeten er besluiten worden genomen. Hieronder zal ik verder ingaan op gezamenlijk gedragen besluitvorming, waarbij menselijke verschillen als uitgangspunt genomen zijn.

Besluitvorming

Gezamenlijk gedragen besluitvorming staat voor een manier van werken, waarbij er naar gestreefd wordt om iedereen die bij een besluit betrokken is mee te nemen in een besluitvormingsproces.

Gedragen besluitvorming is een proces waarbij inzicht in de sociale driegeleding in praktijk wordt gebracht. Er is een aparte brochure hierover verschenen in de serie ‘Gezichtspunten’, nummer 66. Onderstaande tekst komt deels overeen met de inhoud van deze brochure. De brochure is te bestellen via www.gezichtspunten.nl.

Een gedragen besluit is een besluit dat niet wordt tegengewerkt, maar waarbij alle betrokkenen het besluit accepteren en hun deel verzorgen dat bijdraagt aan de uitvoering ervan. Het gaat over een sociale techniek, een manier van werken die geen gegarandeerde uitkomst heeft, maar het mogelijk maakt dat betrokkenen te weten komen wat er speelt en wat er nodig is. Daardoor kunnen ze hun deel bijdragen en een positieve rol spelen in het grotere geheel.

Gedragen besluitvorming is een sociale techniek om binnen een gemeenschap tot besluiten te komen die door die gemeenschap worden gedragen. De werkwijze lijkt op een techniek, maar zonder checklist. De techniek rust op inzicht in het besluitvormingsproces en de wil om tot een gedragen besluit te komen.

Je kunt zelf van binnenuit onderzoeken hoe besluitvorming werkt, omdat je als mens elke dag innerlijk besluitvormingsprocessen voltrekt. Wanneer je erop let, merk je dat je elke dag terloops over heel veel dingen een besluit neemt, zoals wat trek je aan, wat ga je eten en wat ga je doen op een dag. De meeste besluiten zijn ook niet zo moeilijk en gaan over alledaagse dingen. Veel besluiten raken anderen ook niet zo erg, waardoor het ook niet zo belangrijk is of zo'n besluit nu door anderen gedragen wordt of niet. Dat wordt anders wanneer een besluit genomen moet worden dat meerdere mensen aangaat, vooral wanneer het niet vanzelfsprekend is hoe dat besluit er uit zal gaan zien. Dan wordt belangrijk langs welk proces de besluitvorming gaat, welke stappen daarbij genomen worden en wie er bij betrokken zijn. De verschillende fasen die in een besluitvormingsproces doorlopen worden, worden bij elke besluitvorming doorlopen, dus ook bij besluiten die we innerlijk nemen. Dan gaat dat echter zo snel dat we meestal niet stil staan bij die verschillende fasen. Hoe groter echter de consequenties van een besluit en naarmate meer mensen de gevolgen ervan dragen, hoe meer we geneigd zullen zijn om stil te staan bij de verschillende fasen en deze met bewustzijn te doorlopen. Besluitvorming wordt gedragen besluitvorming wanneer we naast een goed besluit wegen zoeken om alle mensen die de consequenties er van ondergaan te betrekken bij de besluitvorming en hun inbreng mee te nemen in het besluitvormingsproces.

Ook de besluitvormingsprocessen die je samen met andere mensen aangaat, kun je in je eigen innerlijk waarnemen. Dat doe je met innerlijke zintuigen, waarmee je je denkbeelden, je gevoelens en je wil waarneemt. Met uiterlijke zintuigen is niet vast te stellen, en ook niet te checken, of het proces goed verloopt of niet. Het waarnemen of iets goed gaat of vastloopt, doen we met innerlijke zintuigen en organen. We kunnen dat vaak merken tot in ons fysieke lichaam. Ik voel bijvoorbeeld een ‘knoop in mijn maag of klem op mijn hart’. Om in zo’n situatie bewust te kunnen beoordelen waar dat precies door komt, hebben we een beeld van het hele besluitvormingsproces nodig. Een voorstelling van het besluitvormingsproces, waarin de verschillende facetten ervan die aan de orde zijn tevoorschijn komen. Met behulp van zo’n beeld kunnen we onderzoeken waar we zijn in het proces, waar we vandaan komen en waar we naartoe gaan. Daardoor kan ook gevonden worden wat er in die situatie nodig is om verder te kunnen komen.

Ieder mens heeft van deze innerlijke proceswaarnemingen, al blijven ze vaak nog half bewust of onbewust. Deze brochure kan u helpen om die innerlijke waarnemingen meer bewust te maken. Daardoor wordt het mogelijk om oplossingen te kunnen vinden waar problemen in de besluitvorming ontstaan. Bij gedragen besluitvorming zet je je inzichten zó in dat er maximaal naar gestreefd wordt om ieder lid van de groep mee te nemen in het besluitvormingsproces.

Gemeenschapsvorming en initiatief

Besluitvorming binnen een gemeenschap komt aan de orde wanneer iemand een initiatief neemt. In de praktijk worden initiatieven van mensen binnen een gemeenschap vaak de kop ingedrukt. Dat is jammer, omdat de meeste initiatieven genomen worden vanuit de bedoeling om die gemeenschap ten dienste te zijn. Zonder initiatieven kan een gemeenschap zich uiteindelijk niet goed ontwikkelen.

Initiatiefnemers op hun beurt overzien niet altijd het geheel waarvoor ze hun initiatief nemen. Voor hen is het de kunst om af te stemmen op het geheel, in gesprek met anderen, zodat hun initiatieven ook goed terecht kunnen komen.

Hoe kun je zo met elkaar omgaan, dat initiatieven wel ondersteund worden? De oplossingen van dit vraagstuk brengen krachten voort van gemeenschapsvorming, waarbij de drijfveren van individuen binnen die gemeenschap zichtbaar kunnen worden. Dat gebeurt vooral bij besluitvormingsprocessen, omdat het bij zulke processen gaat om zaken die de hele gemeenschap raken en veranderingen tot gevolg hebben. Gedragen besluitvorming nastreven is daarbij een grote hulp, omdat het werken aan een gedragen besluit binnen een gemeenschap een goede sfeer veroorzaakt waarin mensen elkaar steeds beter leren kennen, terwijl niet-gedragen besluiten vaak aanleiding zijn tot ongenoegen en ruzie.

Een werkwijze kan een hulpmiddel zijn maar is niet bedoeld als wet of voorschrift. In elke gemeenschap van mensen zijn dergelijke hulpmiddelen noodzakelijk om op een menselijke manier een gemeenschap vorm te kunnen geven. Je kunt gedragen besluitvorming niet van buitenaf aanbrengen, omdat de gemeenschap van binnenuit tot de conclusie moet komen dat de werkwijze van gedragen besluitvorming in een bepaalde situatie het beste proces en de beste oplossing voor die gemeenschap tevoorschijn zal brengen. Ook gedragen besluitvorming zelf moet dus door de gemeenschap gedragen worden.

Het vraagt moed om te beginnen met gedragen besluitvorming, omdat niet alleen een besluit wordt genomen, maar ook een leer- en ontwikkelingsweg wordt gegaan. Dat wil zeggen dat niet alle betrokkenen de positieve kant van zo'n proces vooraf kunnen doorzien. Mensen die het nog niet kunnen doorzien moeten zich overgeven aan het proces in het vertrouwen dat de mensen die het wel kunnen doorzien hen op een menselijke manier zullen behandelen en hen als volledig lid van de gemeenschap zullen zien. In de loop van het proces kunnen ze vervolgens beoordelen of dat inderdaad gebeurt.

Wanneer binnen een gemeenschap niet met gedragen besluitvorming wordt gewerkt, zullen er vaak vanzelf sociale vraagstukken ontstaan die het gevolg zijn van gebrek aan draagvlak voor bepaalde besluiten. Ook het gebrek aan gemeenschapsvormende processen die bij gedragen besluitvorming wel doorlopen worden veroorzaken problemen door een soort ontwikkelingsachterstand binnen de

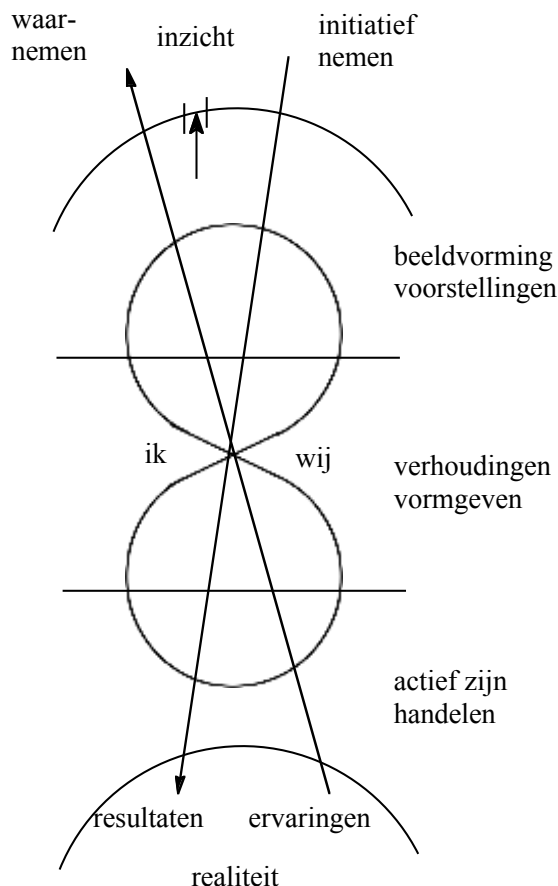
gemeenschap. Deze zaken uiten zich vooral in een gebrek aan vertrouwen en in een gebrek aan kennis over elkaar en over de processen en vraagstukken waar de gemeenschap als geheel mee worstelt.

Hoe voltrekt besluitvorming zich in een mens?

We gaan uit van een antroposofisch mensbeeld. Dat wil zeggen dat we een mens op aarde zien als de samenwerking van een geestelijk wezen met een fysiek lichaam, in de aardse werkelijkheid. Daardoor zit een mens op een bepaalde manier in elkaar, waarin zowel die geestelijke werkelijkheid werkzaam kan zijn als ook die fysieke aanwezigheid een realiteit is. Om daar een levendige voorstelling van te kunnen ontwikkelen, is de voorstelling van een lemniscaat (zie pagina 33), als beeld van een polariteit heel behulpzaam.

Een mens volgt met zijn bewustzijn als het ware zo'n lemniscaat. Deze lemniscaat beschrijft een geestelijke en een fysieke kant. We bestaan tussen hemel en aarde en vormen als mens een schakel tussen die twee realiteiten. De weg van de geestelijke werkelijkheid naar de aardse noemen we initiatief, wanneer we de intentie hebben om iets tot stand te brengen. Bij een initiatief proberen we vanuit inzicht iets nieuws op aarde tot stand te brengen, iets te veranderen aan de bestaande situatie. De weg van de aardse werkelijkheid naar de geestelijke werkelijkheid noemen we een leerweg of ontwikkelingsweg. De aardse realiteit confronteert ons met ervaringen die een zoeken en leerproces op gang kunnen brengen dat kan eindigen met het verwerven van inzichten in die werkelijkheid.

Bij het nemen van initiatieven en bij het aangaan van leerprocessen richten we ons bewustzijn steeds op een bepaald aspect van het proces waar we in zitten. Door keuzes te maken en door ons bewustzijn te verruimen en door praktische vaardigheden toe te passen komen we steeds in een volgende fase terecht. Een initiatiefproces eindigt met de realisatie van het initiatief en een leerproces eindigt met inzicht in de werkelijkheid en in de specifieke vragen die ons bezig houden.

Toelichting op de afbeelding:

Binnen een mens kunnen we drie innerlijke activiteiten onderscheiden:

denkbeelden vormen: accent in het hoofd: vanuit een zeker (geestelijk) streven

doen/handelen: accent in handen en voeten (willen in de zin van doen, niet in de zin van wensen)

daartussenin spreken en voelen in het middengebied: het dubbelveld van de lemniscaat waar het accent ligt op het vormgeven van menselijke verhoudingen.

Bij deze activiteiten zijn zes kwaliteiten/activiteiten in elk mens noodzakelijk aanwezig: streven, denken, spreken en voelen, handelen

en het fysieke bestaan. Spreken en voelen staan daarbij in één levensgebied, als dualiteit, maar zijn toch heel verschillend. Beiden spelen zich af tussen mensen en ze zijn heel persoonlijk van aard.

Er lopen twee verticale lijnen van de hemel naar aarde: deze duiden de twee activiteiten aan waar we voortdurend mee bezig zijn: waarnemen (= onderzoeken van de werkelijkheid, leren) en initiatief nemen (= ondernemen in de werkelijkheid, realiseren).

Hoe neem je besluiten?

Besluitvorming is te zien als een proces van een eerste impuls van een initiatief tot je werkelijk iets gaat doen, hieronder beschreven vanuit de initiatiefweg, vanuit het streven en het bewust vormen van denkbeelden daarover (weten wat je doet, wetenschap). Er bestaat ook een weg vanuit het doen. Dan gaat het erom vanuit een daad tot bewustzijn te komen van wat er eigenlijk speelt. Dat is uiteindelijk een leerweg, die vanuit een bepaalde situatie op gang komt (intuïtief handelen, doe-schap).

Veel initiatieven ontwikkelen zich vanuit beide wegen tegelijk, maar met verschillende accenten. Vaak zijn die accenten over verschillende mensen verdeeld, wat een apart punt van aandacht is.

Meer inzicht in de initiatiefweg geeft ook meer begrip voor de doe-weg. In de praktijk zal blijken dat bij elke samenwerking denkers en doeners een goede verhouding met elkaar zullen moeten zien te vinden. Zonder denkbeelden kunnen geen weloverwogen besluiten tot stand komen. Zonder vakmanschap kunnen geen goede resultaten bereikt worden.

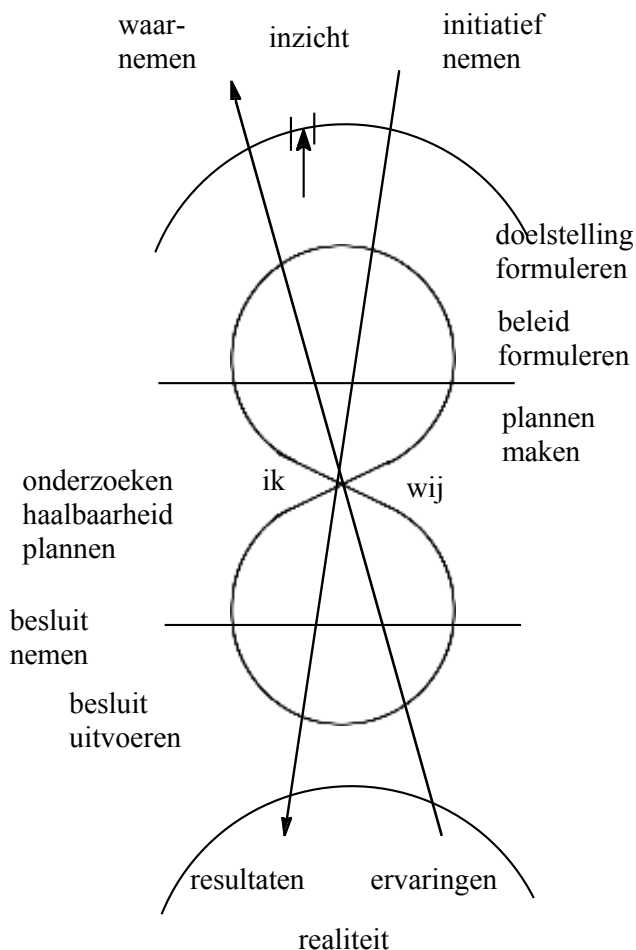
Hoe zet je een initiatief om in een handeling?

Bijvoorbeeld: je hebt dorst en gaat iets drinken. Daarbij verloopt het innerlijke besluitvormingsproces meestal heel snel van impuls tot handeling. Er bestaat hierbij een innerlijke aanleiding tot een initiatief. In dit voorbeeld neem je dorst innerlijk waar en er moet iets gebeuren, dat voel je in jezelf. Je initiatief schiet meteen je spieren in, wanneer je iets te drinken pakt. Daardoor komt het hele proces van besluitvorming meestal niet tot bewustzijn. Wanneer je echter iets waarneemt waarbij je niet meteen iets kunt doen (je ziet op televisie mensen die honger hebben in een ander land bijvoorbeeld), dan kun je niet direct handelen en dan schiet de initiatieffkracht je denken in, in

plaats van je spieren in. Daarmee kun je een doelstelling bedenken, iets dat wel te bereiken kan zijn (bijvoorbeeld het inzamelen van geld voor eten).

Je kiest een doelstelling en pas daarna kun je een volgende stap nemen. Wanneer je geen doelstelling kiest, mis je de concentratie om de volgende fase van het proces in te kunnen gaan. Die volgende stap kun je beleid maken noemen. Namelijk de manier bedenken waarop je die doelstelling wilt bereiken. Er bestaan vele mogelijke manieren om iets aan te pakken. Wil je werkelijk verder komen, dan moet je weer een keuze maken. Bij die keuze hoort de vraag: 'Is dit verantwoord?' Of: 'Op welke manier wil ik werken?' Nadat die keuze gemaakt is kun je plannen gaan maken en onderzoeken of die plannen haalbaar zijn. Wanneer dat het geval blijkt te zijn kun je het besluit nemen om een bepaald plan ten uitvoer te brengen (weer kiezen). Omdat je bij het voorbeeld van dorst vanaf het begin weet dat het over jezelf gaat en dat je alleen zelf kunt beslissen, kan zo'n innerlijk besluitvormingsproces snel gaan. De bevoegdheden zijn duidelijk en je weet zelf hoe je over iets denkt of wat je eigenlijk wilt bereiken.

In een gemeenschap van mensen kun je niet blijven staan bij alleen de eigen innerlijke overwegingen. Dan is het noodzakelijk om met andere leden van de gemeenschap in gesprek te gaan over het initiatief, over keuzes die je zou willen maken en over de vraag of keuzes door de anderen worden gedragen en of ze wellicht willen meewerken aan de uitvoering er van. Dan zal blijken dat het belangrijk wordt of een initiatief past bij de aard en het wezen van de gemeenschap of niet.

Wanneer een initiatief niet past bij die gemeenschap, blijft zo'n initiatief persoonlijk en valt het dus eigenlijk buiten de gemeenschap. Dan komt de initiatiefnemer alleen te staan en kan binnen die gemeenschap niet verder in het proces van besluitvorming.

Wanneer het wel het geval blijkt te zijn, kan zo'n initiatief bijdragen aan de gemeenschap en brengt leven in de brouwerij. In feite wordt een gemeenschap voortdurend vernieuwd door de initiatieven die

door leden worden genomen en door de gemeenschap worden gedragen en uitgevoerd. De samenhang die zich gaandeweg aftekent in het handelen (én denken en voelen) van de betrokken mensen, is geen abstracte samenhang. Je kunt dergelijke initiatieven in hun samenhang zien als uitingen van het geestelijk wezen dat zich met zo'n gemeenschap heeft verbonden. Het is een reëel proces dat een geestelijk wezen langs een initiatief realiteit wil en kan worden op aarde, wil bestaan op aarde langs de wil van mensen. Die wil rust op een niet-persoonlijke, en niet egoïstische motivatie, maar is een kracht die bij de gemeenschap hoort.

De aanleiding voor het nemen van een initiatief zal er vaak niet zo positief uitzien. Dat komt omdat een initiatief vaak genomen wordt als reactie op een probleem dat zich in de werkelijkheid voordoet. Bijvoorbeeld: wanneer iemand last heeft van astma en daarmee reageert op fijnstof in de omgeving, zal hij of zij de neiging krijgen om een informatie avond over dat vraagstuk te organiseren, waarbij het gebruik van houtkachels natuurlijk ook besproken kan worden. Het is dan niet zo gemakkelijk te beoordelen of een dergelijk initiatief genomen wordt vanuit persoonlijk belang of vanuit een algemeen belang. Toch zal op termijn ieder lid van de gemeenschap ook zijn voordeel doen met schone lucht of lijden aan de fijnstof die in de lucht aanwezig is. Tegelijk is het ook de vraag of de weerstand tegen zo'n informatieavond, bijvoorbeeld van mensen die al een houtkachel hebben aangeschaft, voortkomt uit een persoonlijk belang of uit een algemeen belang.

Het is in het algemeen goed voor de ontwikkeling van een gemeenschap om elk initiatief te verwelkomen, ongeacht wat de aanleiding daarvoor is. In een besluitvormingsproces kunnen vervolgens allerlei argumenten naar voren komen en kan uiteindelijk ook beoordeeld worden wat het voor de gemeenschap kan betekenen.

Met gedragen besluitvorming kun je samen aan de slag.

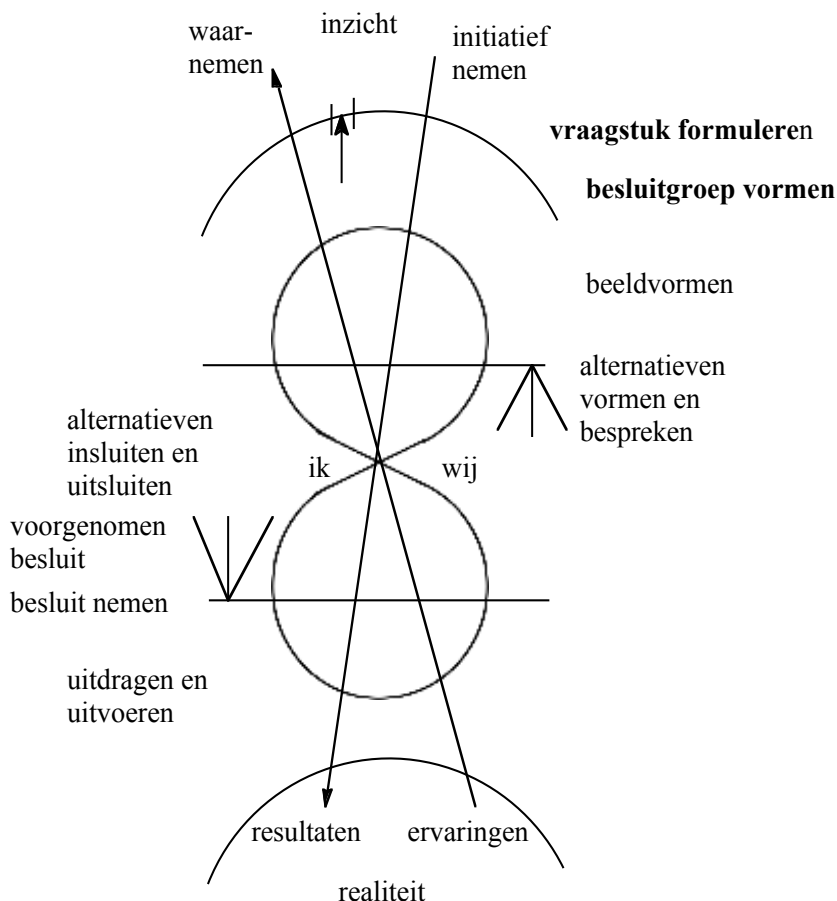
Kern van de zaak is: hoe gaan we als gemeenschap initiatieven neerzetten binnen de gemeenschap? Door de verschillende fasen van het besluitvormingsproces met elkaar te doorlopen, ben je in gesprek met elkaar en kunnen wilsimpulsen van anderen zich aansluiten bij de wilsimpulsen van de initiatiefnemer(s). Dat vraagt wel om een

gedisciplineerde aanpak. Steeds een volgende stap nemen, wanneer de voorgaande redelijkerwijze is afgerond. Zolang een besluit nog niet is gevallen, kan een voorgaande fase opnieuw worden aangesproken. Zodra echter een besluit genomen is, kunnen we alleen nog vooruit en kunnen we niet meer terug naar een voorgaande fase in het proces, zonder veel ongenoegen en kosten te veroorzaken. Door het hierboven getekende beeld van een besluitvormingsproces daarbij te gebruiken, kan steeds weer worden afgestemd waar we gezamenlijk in het proces zitten, welke stap we nemen en of alle betrokken leden van de gemeenschap nog wel voldoende meekomen.

Hoe zien de stappen in een besluitvormingsproces er uit?

Hieronder in het kort de stappen die doorlopen moeten worden:

- Vraagstuk formuleren waarover een besluit genomen zal moeten worden.
- Besluitgroep vormen (deze is verantwoordelijk voor het besluitvormingsproces) met één uiteindelijk beslissingsbevoegde, binnen de gemeenschap van betrokkenen.
- Beeldvorming, hoe denken we er over?
- Alternatieven vormen, welke handelingsperspectieven kunnen we zien?
- Insluiten, uitsluiten en herformuleren van alternatieven. Niet één mogelijk alternatief bespreken, maar door de bespreking van verschillende alternatieven tot een haalbaar en draagbaar alternatief komen, dat meestal door herformulering tot stand komt.
- Voorgenomen besluit formuleren met daaraan gekoppeld een bezwaren onderzoek doen.
- Nemen van het besluit, goed formuleren en op schrift zetten.
- Besluit uitdragen en uitvoeren.

1 Vraagstuk formuleren (gemeenschapsvorming)

Welk probleem moet worden opgelost? Welk vraagstuk speelt er, waardoor een initiatief noodzakelijk wordt? Wie zijn er allemaal met dit vraagstuk verbonden? Zodra duidelijk wordt dat een initiatief een antwoord op een vraagstuk is, kan onderzocht worden welk vraagstuk dat eigenlijk is. Dat is belangrijk om te kunnen onderzoeken of dat vraagstuk bij meer mensen leeft. Het kan zelfs nodig worden om te onderzoeken bij wie het leeft en uit welke mensen de gemeenschap eigenlijk bestaat, die zich bewust zijn (geworden) van dit bepaalde vraagstuk en daarom ook willen bijdragen aan het oplossen er van.

Opstaan voor het vraagstuk, het proces aan willen gaan om tot een oplossing te komen, vraagt vaak de moed om op weg te gaan, niet wetende wat de uitkomst zal zijn. Vraagstukken dringen zich vaak zo sterk op, dat we er gelijk mee aan de slag willen en het opgelost willen hebben. Dan moeten we bij gedragen besluitvorming nog even uithouden dat we de oplossing nog niet weten. We moeten het proces van gedragen besluitvorming nog doormaken voordat we ‘weten’ wat goed is om te doen.

Het is niet altijd vanzelfsprekend dat een vraagstuk goed geformuleerd wordt. Soms lijkt er iets kleins aan de hand en komen we er bij het formuleren van het vraagstuk achter dat het eigenlijk om iets groots gaat, dat diepgaande consequenties kan hebben. Ook andersom kan het geval zijn. Het lijkt erop alsof we met iets groots, iets belangrijks te maken hebben, maar bij het formuleren van het vraagstuk komen we er achter dat het eigenlijk om iets kleins gaat, een of andere kleine aanpassing van iets wat al aanwezig is, of het vraagstuk gaat net langs ons heen.

Vaak is het niet mogelijk om het vraagstuk in één keer helemaal goed te formuleren. Dan moeten we gewoon onderweg gaan met een vraagstukformulering die op dat moment haalbaar blijkt te zijn. In een later stadium kunnen we daarop terugkomen en herformuleren, zolang we het punt van besluitvorming nog maar niet gepasseerd zijn. Soms heeft zo’n herformulering tot gevolg dat delen van het besluitvormingsproces overgedaan moeten worden of moeten worden aangevuld. Dit fenomeen geeft mensen soms de indruk dat gedragen besluitvorming altijd lang moet duren en daarom niet haalbaar zal zijn. Daar staat echter tegenover dat een niet gedragen besluit of een verkeerd besluit ernstige negatieve gevolgen kan hebben. Bovendien betekent een langdurig besluitvormingsproces ook langdurig werken aan gemeenschapsvorming. Tenslotte werken inzichten en ervaringen die in één besluitvormingsproces zijn opgedaan ook door in andere besluitvormingsprocessen die daarop volgen. Deze (leer)ervaringen zullen in het algemeen het niveau van de latere besluitvorming en de snelheid waarmee die processen doorlopen kunnen worden positief beïnvloeden.

2 Besluitgroep vormen (gemeenschapsvorming)

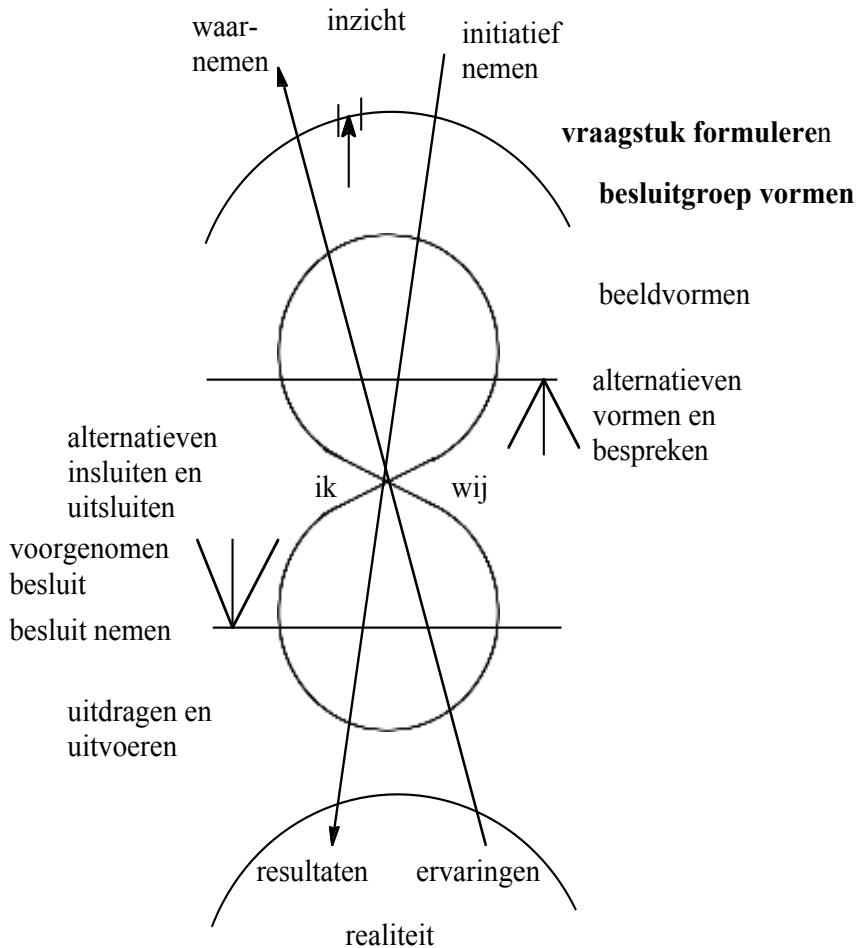
Bij wat grotere gemeenschappen zal vaak blijken dat niet iedereen volmondig mee kan doen aan het besluitvormingsproces. Meestal spelen er veel andere dingen of zijn er andere redenen om daar niet aan mee te kunnen of willen doen. Een besluitgroep (maximaal vijf personen) vertegenwoordigt dan de gemeenschap. Zij krijgt geen mandaat, maar wel de bevoegdheid om het besluitvormingsproces vorm te geven en uiteindelijk het besluit te nemen, namens de gemeenschap. Het is belangrijk om één persoon binnen de besluitgroep te kiezen die knopen mag doorhakken, wanneer door tijdsdruk en door verschillen van inzicht geen gemeenschappelijk standpunt bereikt kan worden.

Het instellen van een besluitgroep wordt gedaan door de gemeenschap zelf die direct betrokken is bij de besluitvorming. In een bijeenkomst bespreken de leden van die gemeenschap wie zij het meest geschikt vinden om in de besluitgroep plaats te nemen. Een besluitgroep besluit namens die gemeenschap, onder de afspraak dat zij gedragen besluitvorming nastreeft. Bij het gesprek waarin de besluitgroep gevormd wordt, wordt gesproken over capaciteiten van mensen en in hoeverre deze passen bij de te vormen besluitgroep. Het is belangrijk om de capaciteiten te bespreken van de mensen die daarvoor in aanmerking komen. Ook is het belangrijk dat ieder lid van de gemeenschap in staat wordt gesteld om iemand voor te dragen, gekoppeld aan eigenschappen en capaciteiten die hij of zij bij de voorgedragen kandidaat ziet. De voorgedragen kandidaten besluiten zelf of zij gehoor geven aan de uitnodiging om in de besluitgroep plaats te nemen.

Uiteindelijk dragen de leden van de gemeenschap hun persoonlijke besluitbevoegdheid in dit vraagstuk over aan de besluitgroep en uiteindelijk aan degene die de knopen mag doorhakken. Door dit overdragen van de besluitbevoegdheid komen alle leden van de gemeenschap in de situatie terecht dat ze alleen door hun inbreng in het besluitvormingsproces invloed kunnen uitoefenen op de besluitvorming. Zij hebben immers zelf geen besluitbevoegdheid meer, omdat die is overgedragen. Hierdoor krijgen alle leden van de gemeenschap belang bij het goed doorlopen van het hele proces en worden ze gelijk aan elkaar in dit proces.

Het gesprek, over het kiezen van mensen voor een besluitgroep, kan best een ingewikkeld gesprek worden, dat in de regel niet zonder gespreksleiding gevoerd kan worden. Wanneer echter vaker dit soort gesprekken binnen een gemeenschap worden gevoerd, zal ervaring gaan meespelen en kan het daardoor minder complex worden. Daarnaast moet niet worden onderschat welke bijdrage dit soort gesprekken heeft op de gemeenschapsvorming en op het beeld wat eenieder van het vraagstuk heeft dat aan de orde is. Door te praten over persoonlijke eigenschappen en capaciteiten, in het licht van een vraagstuk dat moet worden opgelost, laten mensen aan elkaar zien wie ze zijn, wat ze kunnen en hoe anderen daar over denken. De moeilijkheden bij zo'n gesprek zijn ook de moeite waard. Bovendien helpt het iedereen om vorm te geven aan de bovenpersoonlijke positie die deze besluitgroep inneemt.

Tenslotte geldt hier de regel dat de vakman op het gebied van het vraagstuk dat aan de orde is, in het algemeen niet goed kan functioneren binnen een besluitgroep daarover. Hij kan beter een bijzondere 'geen bezwaar'- positie krijgen toebedeeld.

Dit komt doordat het inrichten van een besluitvormingsproces vaak niet goed wil lukken wanneer de bevoegde mensen zelf te goed denken te weten wat vaktechnisch de beste oplossing van het vraagstuk is.

3 Beeldvorming (cultureel leven)

Bij beeldvorming gaat het over de vraag: 'Hoe wordt er over dit vraagstuk en de mogelijke aanpak van dit vraagstuk, in zijn algemeenheid gedacht?' De besluitgroep gaat dat onderzoeken binnen de gemeenschap. Dat kan aan de hand van heel verschillende vragen,

bijvoorbeeld naar visie, belangen, behoeften, maar ook ervaringen, toekomstverwachtingen. Daardoor kan de besluitgroep onderzoeken hoe er over gedacht wordt. Door aan individuele leden vragen te stellen en door belangen te onderzoeken komt de besluitgroep uiteindelijk zelf tot een beeld van de situatie. en verbindt mensen met hun denken over het vraagstuk. Het helpt wanneer door beelden en voorbeelden de denkbeelden worden verduidelijkt.

Door dit beeld binnen de gemeenschap te bespreken en af te stemmen kan de besluitgroep onderzoeken of dat een gedragen beeld is of kan worden. In een beeldvormend gesprek gaat het in de eerste plaats over de vraag: hoe kan het vraagstuk als beeld worden gezien? Een beeld laat ruimte voor verschillende gedachtegangen, de persoonlijke vrijheid speelt hier een belangrijke rol. Wanneer mensen zich vrij voelen, kan eenieder de situatie schetsen, zoals die er voor hem of haar uit ziet. In zo'n schets wordt dan wel duidelijk of mensen er verstand van hebben, of ze op de hoogte zijn en of ze de situatie goed inschatten. Wanneer mensen zich onvrij voelen en de verwachting leeft dat ze het met een bepaalde voorstelling van zaken eens zouden moeten zijn, verliest dit onderdeel van het besluitvormingsproces zijn functie. Door nieuwsgierigheid naar de beelden van elkaar ontstaat een groter en rijker geheel dan dat elk voor zich zou kunnen bedenken.

Het gesprek over de beelden die leven heeft tegelijk een gemeenschapsvormende werking, omdat zichtbaar wordt welke beelden bij mensen leven en welke beelden gemeenschappelijk zijn en welke niet. Ook wordt duidelijk welke doelen niet nagestreefd willen worden en welke wel. Ook hier geldt dat onrust gedurende zo'n beeldvormende bijeenkomst rust kan geven in het proces van gemeenschapsvorming. Daarnaast kan beter in een vroeg, beeldvormend stadium, ontdekt worden welke grote verschillen in denkbeelden bij de leden bestaan. Wanneer men achter de verschillen komt nadat besluiten zijn genomen, zijn ruzies en splitsingen vaak moeilijk te vermijden.

We zijn niet gewend om beeldvormend te spreken. Vaak willen mensen doordrukken wat ze zelf als ideaalbeeld zien. Voor gedragen besluitvorming moeten we de vaardigheid ontwikkelen om zo goed

mogelijk te verwoorden wat we voor ons zien en wat we willen bereiken en tegelijkertijd open staan voor de beelden en het streven van anderen binnen de gemeenschap. Wanneer we eenmaal de ervaring hebben opgedaan dat samenwerking bij de beeldvorming rijkere uitkomsten geeft dan gebrek aan samenwerking, werkt dat motiverend om op deze manier samen te werken in gemeenschappen.

Bewustzijn over waar je bent in het besluitvormingsproces helpt om dit beeldvormende gesprek vrij te kunnen voeren. Bij de beeldvormingsfase wordt immers nog geen besluit genomen.

4 Alternatieven vormen (afsluiting cultureel leven)

Wanneer min of meer duidelijk is geworden welke beelden er leven met betrekking tot het vraagstuk, kan onderzocht worden op welke manieren het vraagstuk eventueel opgelost zou kunnen worden. De besluitgroep vormt alternatieven en legt ze voor aan de gemeenschap. In dit stadium is het belangrijk om niet te snel over alternatieven te oordelen. In elk alternatief kan iets goeds zitten, dat uiteindelijk belangrijk blijkt te zijn. Alternatieven zijn handelingsopties, die het vraagstuk tot een oplossing brengen of het belang van het vraagstuk verminderen.

Bij het bespreken van alternatieven kan goed duidelijk worden hoe verschillend mensen zijn. Hoe verschillend ze over een situatie kunnen denken en welke verschillende oplossingsrichtingen daarmee samenhangen. Daarom is het ook bij het vormen van alternatieven belangrijk dat mensen zich vrij voelen om alternatieven te formuleren. Het is belangrijk om niet meteen op een alternatief in te gaan, maar eerst verschillende alternatieven naast elkaar te zetten en duidelijk te maken. Ook in de fasen van ‘uitsluiten, insluiten en omvormen’ van alternatieven moet het mogelijk blijven om met een nieuw alternatief te komen. Daar ga ik hieronder verder op in. Juist het vrij en levendig omgaan met alternatieven maakt het proces van gedragen besluitvorming tot een kwalitatief instrument bij besluitvormingsvraagstukken.

Verschillende alternatieven vormen samen een assortiment van mogelijke besluiten. Het is in deze fase belangrijk om te beseffen dat alternatieven echt verschillend moeten zijn en zo scherp, concreet

mogelijk geformuleerd moeten worden. Zo concreet dat ze in staat zijn om de wil te wekken van de leden van een gemeenschap. Deze wil kan zich positief uiten, dat wil ik wel, of negatief, dat wil ik niet. Bij deze constatering, van dat wil ik wel of niet, moeten we dan niet stil blijven staan. Zij moeten de aanleiding zijn voor dieper onderzoek naar de wil die bij de betrokken mensen leeft. Waarom wil je dit wel en waarom wil je dat niet. Pas dan komen dieper liggende aspecten aan de orde, die belangrijk zijn bij deze besluitvorming en bij gemeenschapsvorming, en dus ook bij de oplossing van het vraagstuk dat dan speelt. Het ontdekken van deze dieper liggende aspecten en daar dan ruimte voor bieden bij de manier waarop het vraagstuk uiteindelijk wordt opgelost, dat verbindt mensen in een gemeenschap. Dat maakt ook dat een heel andere oplossing dan vooraf gedacht juist wel gedragen kan worden.

5 Alternatieven uitsluiten, insluiten en omwerken (rechtsleven)

In deze fase worden de geopperde alternatieven bekeken en besproken. Het gaat er om dat dit eerst gebeurt binnen de besluitgroep, daarna moet het met de gemeenschap, of een afvaardiging van de gemeenschap samen gebeuren. In het algemeen bestaan er meerdere wegen die naar Rome leiden. Voor vrijwel elk vraagstuk zijn er meerdere alternatieven te bedenken die op een of andere manier het vraagstuk kunnen oplossen. We zijn geneigd snel naar de voor ons op dat moment meest logische, of beste oplossing te gaan. Alternatieven die minder ideaal lijken, zelfs onhaalbaar lijken, zijn we gewend direct te schrappen. Nu wordt van de besluitgroep echter gevraagd, om ook deze minder voor de hand liggende alternatieven wél te presenteren en te bespreken. Hier geldt: het definitieve besluit komt pas later, eerst faciliteren we dat de gemeenschap haar afwegingen kan maken. Soms zitten we gevangen in één manier van denken, waardoor het lastig is om meerdere alternatieven te vinden. Wanneer echter in het begin ook de onhaalbare alternatieven mogen meedoen, dan gaat het meestal wel gemakkelijker.

De besluitgroep komt met een aantal alternatieven naar de gemeenschap toe, om de voors en tegens met elkaar te bespreken. Het is dus belangrijk dat hierbij ook enkele onhaalbare alternatieven (naar het idee van de besluitgroep) besproken worden, omdat die juist grenzen aangeven waar de besluitgroep denkt dat het onhaalbaar wordt. Dan

volgt de vraag of de gemeenschap het met deze zienswijze eens is, of er nog alternatieven over het hoofd gezien zijn en of men het eens is met de onhaalbaarheid van sommige alternatieven. Dit met elkaar bespreken brengt verdieping in het vraagstuk en in het denken over de mogelijke oplossingen met de consequenties die daaraan verbonden zijn.

Daarnaast werk je door dit te bespreken aan gemeenschapsvorming, doordat bij het gesprek blijkt hoe mensen naar die verschillende alternatieven kijken en wat ze daar al of niet van willen of waarderen. Daardoor wordt zichtbaar in hoeverre men het vanzelfsprekend met elkaar eens kan worden of niet en hoe sommige mensen het vraagstuk ook echt anders benaderen. Tenslotte wekt zo'n gesprek ook de creativiteit op om buiten de bestaande kaders te denken. Doordat mensen sommige dingen echt belangrijk vinden en andere dingen echt niet willen, worden de deelnemers in zo'n gesprek creatief om iets te bedenken wat wel het voordeel heeft van het ene alternatief, zonder het nadeel van het andere alternatief. Daardoor kunnen soms heel nieuwe oplossingsrichtingen worden ontdekt, die uiteindelijk waardevol blijken te zijn voor de hele gemeenschap. Het bespreken en beoordelen en het in- en uitsluiten van alternatieve oplossingen moet uiteindelijk leiden tot één alternatief dat in de gegeven situatie de beste keuze is en zoveel mogelijk gedragen wordt door de gemeenschap. Dat alternatief wordt dan het "voorgenomen besluit".

De besluitgroep is er verantwoordelijk voor dat het proces uitmondt in een voorgenomen besluit. Dat gebeurt meestal niet in een bijeenkomst van de gemeenschap als geheel, maar in het nagesprek of na er een of meerdere nachten over geslapen te hebben. Dit speciale alternatief kan overigens door elk lid van de gemeenschap gevonden worden, dus de besluitgroep moet open blijven staan voor wat individuele leden nog te zeggen hebben, ook buiten de vergaderingen om.

Mensen die nog niet gewend zijn om zo te werken denken vaak dat deze werkwijze tijdrovend is en dat er nooit een oplossing uitkomt. Dat blijkt echter in de praktijk wel mee te vallen. Misschien is dat bij een eerste keer een beetje aan de hand, maar door te wennen aan deze manier van werken en door de informatie die daarbij over en weer

vrijkomt, blijkt uiteindelijk dat het eventuele tijdsverlies ruim opweegt tegen winst aan kwaliteit en winst aan vertrouwen, geïnformeerd zijn en aan duidelijkheid, waardoor de gemeenschap als geheel steeds beter gaat functioneren, ook bij latere besluitvormingsvraagstukken.

6 Voorgenomen besluit en bezwaren-onderzoek (afsluiting rechtsleven)

Doordat een voorgenomen besluit, als enig overblijvend alternatief, scherp en uiterst concreet wordt geformuleerd, is het in staat om op de wil te werken van de leden van de gemeenschap. Dat wil zeggen dat mensen innerlijk kunnen nagaan of ze dat uiteindelijk wel of niet willen en welke consequenties het voor hen heeft. Die consequenties kunnen in meer of mindere mate draagbaar zijn. Het bezwaren-onderzoek biedt de mogelijkheid voor mensen om hun bezwaren nog eens goed te formuleren en om de zwaarte daarvan onder de aandacht te brengen. Door te onderzoeken welke zwaarwegende bezwaren er bij de leden ontstaan, wordt onderzocht wat er gaat gebeuren wanneer het voorgenomen besluit werkelijk wordt uitgevoerd. Sommige bezwaren blijken dan niet alleen persoonlijk te zijn, maar ook voor de hele gemeenschap te gelden. Andere bezwaren zijn weliswaar persoonlijk, maar brengen die personen toch wel in een heel lastig parket. Soms blijkt het noodzakelijk dat gezocht moet worden naar manieren om die bezwaren te voorkomen, te verminderen of aan te pakken. Ook in het tegemoetkomen aan bezwaren ligt een gemeenschapsvormende kracht besloten. Het werkt immers heel gemeenschapsvormend wanneer er aandacht bestaat voor bezwaren en wanneer ook nog gepoogd wordt om iets te bedenken waardoor aan die bezwaren tegemoet gekomen kan worden.

7 Nemen van een besluit (begin economisch leven)

Wanneer het bezwaren-onderzoek en het behandelen van de bezwaren min of meer naar tevredenheid is afgerond, kan het definitieve besluit genomen worden. Dit definitieve besluit wordt door de besluitgroep genomen. Wanneer er geen eenstemmigheid bestaat onder de leden van de besluitgroep, wordt de knoop uiteindelijk doorgehakt door de persoon die daar van tevoren voor is aangewezen. Vanaf dit punt is er eigenlijk geen weg meer terug zonder schade te veroorzaken. Alle betrokkenen gaan vanaf dat moment leven met het genomen besluit

en gaan hun handelen daarop afstemmen. Alleen bij onverwachte, grote negatieve gevolgen kunnen we dan nog op een genomen besluit terugkomen. Dit gaat meestal gepaard met veel ongenoegen en hoge kosten.

De zorgvuldigheid gebiedt het besluit eerst nog op papier aan te kondigen (zodat eventuele vergissingen kunnen worden opgemerkt). Daarna wordt het besluit definitief. Er kan voor gekozen worden dit met de gemeenschap te bevestigen door een ritueel moment in te bouwen, bijvoorbeeld doordat iedereen zijn handtekening zet of door het gezamenlijk heffen van een glas.

8 Besluit uitwerken, uitdragen en uitvoeren (economisch leven)

Wanneer het besluit genomen is, kunnen we praktisch aan het werk gaan met de gekozen optie om het vraagstuk op te lossen. Door al het werk dat sociaal verzet is om het besluit gedragen te krijgen, is het aannemelijk dat het besluit al bij alle betrokkenen bekend is en dat zij in beginsel al hebben besloten om aan de uitvoering hun steentje bij te dragen en daar ook al op te anticiperen. Daarom is een gedragen besluit ook een goed besluit, omdat de gemeenschap zich inzet voor het realiseren er van.

De besluitgroep is verantwoordelijk voor de uitvoering van het besluit en blijft dus aanspreekbaar gedurende de uitvoering. Dit wil uiteraard niet zeggen dat ze het besluit ook zelf daadwerkelijk (bouwen schuren b.v.) moet uitvoeren.

9 Ontbinden van de besluitgroep

Een besluitgroep kan ook op enig moment na het definitieve besluit en de uitvoering ervan worden ontslagen van haar taak en vervolgens worden ontbonden.

Verschillende benadering van driegeleding

Hierboven hebben we op twee verschillende manieren de driegeleding benaderd. Bij de eerste manier verdelen we de werkelijkheid in drie levensgebieden, namelijk

1. het geestesleven, waarin opgenomen het denken, voelen en willen van de mens,
2. het rechtsleven, waarin we de onderlinge verhoudingen tussen mensen vaststellen,
3. het economisch leven, waarin we ons als mens uiteen zetten met de werkelijkheid.

Wanneer we uitgaan van menselijke activiteiten, zoals we gedaan hebben bij de besluitvorming, ontstaan ook drie gebieden, maar die omvatten dan een iets andere inhoud:

1. het culturele leven, waarin vooral het accent op het denken ligt,
2. het rechtsleven, waarin vooral het accent op het voelen en spreken ligt,
3. het economisch leven waarin het accent op het willen ligt.

Bij de eerste onderscheiding onderzoeken we hoe de geestelijke mens in samenhang leeft met de materiële wereld. Bij de tweede onderscheiding onderzoeken we hoe de drie activiteiten denken, voelen/spreken en willen elk een accent hebben in een eigen levensgebied. Ik spreek hier van accenten, omdat bij elke activiteit zowel het denken als het voelen/spreken als ook het willen betrokken zijn. Het is onmogelijk om deze drie activiteiten echt los van elkaar te maken, omdat ze nu eenmaal samenhangen. Elke gedachte moet toch gedacht worden, wat een wils element is. Hoe we een handeling uitvoeren en wat we er mee willen bereiken, zijn denkelementen in een handeling. Het beoordelen van handelingen of gedachten en het onderzoeken wat zich daarin uitspreekt zijn gevoels/sprek elementen in denken en willen.

Inzicht in de sociale driegeleding kan juist worden verkregen door al deze nuances te onderzoeken en te benoemen. Daar doorheen kan dan een levend beeld van het geheel ontstaan van een mens op aarde. Hij is niet zo aards als een steen of een plant, maar hij is ook niet zo geestelijk als een engel of een god. Het geestelijke verdicht zich in streven, denken, spreken, voelen en willen. Het aardse vergeestelijkt

zich in behoeften, prestaties, verhoudingen, resultaten en waarden. Steeds op de grenzen tussen de levensgebieden vindt er een omvorming plaats die polair van karakter is.

Door bewustzijn te ontwikkelen kunnen we die grenzen herkennen en respecteren. Dat wil zeggen dat we in elk levensgebied proberen te handelen in overeenstemming met de wetmatigheden van dat gebied. Daardoorheen worden we als mens gezond en kunnen we positief bijdragen aan de ontwikkeling van mens en wereld.

Gemeenschapsvormende krachten

Naast tegenkrachten bestaan er ook gemeenschapsvormende krachten. Deze krachten zorgen er voor dat mensen betrokken raken bij een gemeenschap van mensen en ook aan zo'n gemeenschap willen bijdragen.

Het is interessant dat gemeenschapsvormende krachten zich niet laten herkennen op het moment dat ze ontstaan. Pas later, als een soort herinnering, komen ze tevoorschijn. Dan pas blijkt hoe eerdere gebeurtenissen deze gemeenschapsvormende krachten hebben gevoed en versterkt.

Om het ontstaan van deze krachten te kunnen beschrijven hebben we weer het beeld van het geheel nodig, omdat in elk levensgebied deze krachten een andere ontstaansgrond hebben. In de tekening op bladzijde 53 worden de verschillende levensgebieden benoemd, met daarin de oorzaak van de vorming van gemeenschapsvormende krachten.

1. Gemeenschappelijk streven (geestesleven)

In de geestelijke achtergronden van mensen vormt gemeenschappelijk streven een basis voor gemeenschapsvorming. Het is niet altijd vanzelfsprekend dat mensen binnen een gemeenschap dezelfde idealen nastreven. Daarom is het goed om er met elkaar over te spreken welke idealen mensen persoonlijk hebben, hoe ze deze formuleren en hoe het gekomen is dat ze die idealen nastreven. Tegelijkertijd kan worden onderzocht in hoeverre die idealen een grondslag hebben in het streven naar algemene

menselijke waarden. Door deze informatie met elkaar te delen kunnen mensen er toe komen om hun persoonlijke idealen te herformuleren, waardoor er op dat gebied meer eensgezindheid kan ontstaan tussen de leden van een gemeenschap. Het bespreken van idealen en de manier waarop de keuzes voor idealen tot stand zijn gekomen laten ook iets zien van de biografie van mensen. Ook daardoor zullen de gemeenschapsvormende krachten toenemen. In de gesprekken zelf zul je dat niet zo snel merken, maar later merk je wel dat de onderlinge betrokkenheid en het onderlinge vertrouwen zijn toegenomen.

2. Gezamenlijk verworven waarheden (cultureel leven)

In het denkleven van mensen leven allerlei gedachten en denkbeelden die op allerlei manieren zijn ontstaan. Gedeeltelijk uit opvoeding en ervaring en gedeeltelijk uit opleiding en ontwikkeling. Deze gedachten en denkbeelden zijn op allerlei manieren met elkaar verbonden en verknoot. Iedere dag worden we als mens geconfronteerd met ervaringen die wel of niet in overeenstemming zijn met de gedachten die we over de werkelijkheid hebben. Daar waar onze ervaringen overeen lijken te komen met de gedachten die we er over hebben, beleven we persoonlijke waarheden. Zodra we echter onze persoonlijke waarheden ventileren binnen een gemeenschap, blijkt dat onze persoonlijke waarheden niet vanzelfsprekend overeen komen met de persoonlijke waarheden van andere leden van die gemeenschap. Het gevolg daarvan is dat er discussie en strijd kan ontstaan over wat wel of niet waar is en hoe die waarheid dan precies geformuleerd zou moeten worden. Deze strijd wordt meestal als niet zo plezierig ervaren. Toch is ze belangrijk. Aan de ene kant omdat het hebben van gemeenschappelijke waarheden de mogelijkheden tot samenwerking vergroot. Aan de andere kant omdat juist de strijd, mits met respect voor elkaars inzichten en ervaringen gevoerd, later gemeenschapsvormende krachten oproept. Vooral daar waar de strijd om de waarheid uiteindelijk een formulering oplevert die gemeenschappelijk als waarheid wordt beleefd is dat in het bijzonder het geval.

3. **Gezamenlijke rituelen (rechtsleven)**

Het is belangrijk voor het gevoel van gezamenlijkheid dat er binnen een gemeenschap rituelen en spreuken ontstaan, die regelmatig beoefend worden. Ik denk hierbij bijvoorbeeld aan een spreuk voor het eten of bijvoorbeeld een bepaalde manier van elkaar begroeten of afscheid nemen. Maar het kan ook een moment van stilte zijn voordat de vergadering begint. Het beoefenen van dergelijke rituelen heeft een sterke werking op de gemeenschapsvormende krachten. Dit is echter alleen het geval wanneer alle leden van de gemeenschap er vrijwillig en uit innerlijke overtuiging daaraan meedoen. Dat betekent o.a. dat wanneer er nieuwe leden tot de gemeenschap toetreden deze nieuwe leden geïnformeerd moeten worden over het hoe en wat en waarom van deze rituelen, met de vraag of ze daaraan mee willen doen. Wanneer daar een negatief antwoord op gegeven wordt, is het noodzakelijk om met elkaar dieper op de zaak in te gaan. Onderzoeken of het ritueel zo kan worden aangepast dat alle leden eraan mee kunnen doen. Wanneer dat niet lukt, zelfs overwegen om het ritueel af te schaffen. Een ritueel waar sommige leden van de gemeenschap niet aan mee willen of kunnen doen mist zijn gemeenschapsvormende werking.

4. **Gezamenlijke gewoontes en gebruiken (rechtsleven)**

Ieder mens ontwikkelt gewoontes en gebruiken in zijn of haar leven. Deze maken het leven wat eenvoudiger, omdat in voorkomende situaties niet steeds opnieuw bedacht hoeft te worden wat te doen. Het zijn vaak simpele dingen, zoals: wat eet ik voor het ontbijt of ik was mijn handen voor het eten. Zodra sommige gewoontes en gebruiken gemeenschappelijk worden binnen een gemeenschap, zullen deze gemeenschappelijke gewoontes en gebruiken de gemeenschapsvormende krachten versterken. Dit kan ook te ver gaan, zoals wel te zien is bij sommige sektes. Dan blijven de gemeenschapsvormende krachten wel bestaan, maar zijn zo sterk geworden dat de gemeenschap als geheel te gesloten wordt en zich afzondert van de maatschappij als geheel. Hoe meer gemeenschappelijke gewoontes en gebruiken er binnen een gemeenschap bestaan, hoe moeilijker het wordt voor nieuwe leden om tot zo'n

gemeenschap toe te treden.

5. Gemeenschappelijk geleverde prestaties (economisch leven)

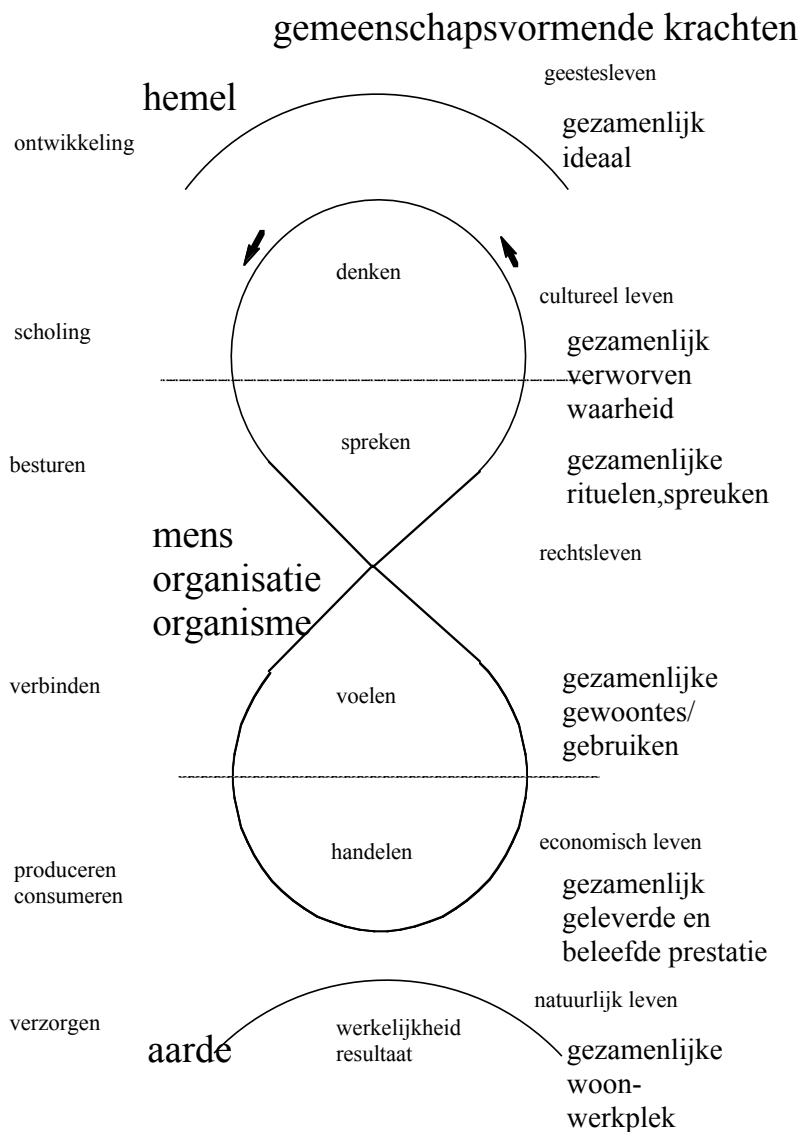
In het economisch leven zijn gemeenschappelijk geleverde prestaties de grond voor gemeenschapsvormende krachten. Wanneer we als groep iets moeilijks volbrengen, zullen we achteraf een gevoel van ‘bij deze groep horen’ ontwikkelen. Dit gevoel wordt versterkt wanneer de prestatie ingewikkelder wordt en moeilijker te volbrengen. Dit gevoel wordt ook verstrekt doordat de prestatie gezien en gewaardeerd wordt en doordat de prestatie als gemeenschappelijke prestatie bewust wordt gemaakt.

Voor sommige prestaties is dat relatief eenvoudig. Wanneer een moeilijke tocht wordt volbracht of wanneer bijvoorbeeld een huis wordt gebouwd, dan is het relatief eenvoudig om zo’n prestatie waar te nemen, inclusief de mensen die er aan hebben meegewerkt. Wanneer het een bedrijf of een organisatie betreft of een stad of een wijk, dan is het veel ingewikkelder om prestaties zichtbaar te maken, inclusief de mensen die er aan hebben meegewerkt. Wil men de gemeenschapsvormende krachten benutten die uit een gemeenschappelijke prestatie voortkomen, dan is het wel noodzakelijk om die prestatie en de gemeenschappelijkheid in het bewustzijn te tillen. Het maken van een goed jaarverslag kan hierbij goede diensten bewijzen.

6. Gezamenlijke (woon)plek (natuurlijk leven)

Het natuurlijk leven speelt zich af in de werkelijkheid. Daardoor is het mogelijk dat meerdere mensen zich tegelijk op een plek bevinden of in een bepaalde situatie bevinden. Deze werkelijkheid roept ook gemeenschapsvormende krachten op. Ook hier geldt dat deze gemeenschapsvormende krachten pas later optreden dan de situatie zelf. Wanneer bijvoorbeeld bepaalde mensen bij een ongeluk betrokken zijn, dan is dat op dat moment heel naar en lijkt er van gemeenschapsvorming in het geheel geen sprake. Toch zal later blijken dat er een bijzondere betrokkenheid is ontstaan tussen de mensen die daarbij waren. Of wanneer mensen bij elkaar wonen in een pand of in een wijk. Ook dat hoeft niet altijd leuk te zijn. Bij latere ontmoetingen van

de bewoners zal blijken dat er wel degelijk gemeenschaps-
vormende krachten aanwezig zijn.

Er kan een hechte gemeenschap ontstaan, wanneer de hierboven beschreven omstandigheden met elkaar gecombineerd worden. Zo kan bijvoorbeeld in een bepaalde cursus blijken dat van al de hierboven genoemde aspecten iets aan de orde is. Later blijkt dan dat alle deelnemers aan de cursus een hechte betrokkenheid op elkaar bemerken. Daar kan ook iets mee gedaan worden, wanneer ze daarna samen een initiatief nemen of daadwerkelijk een woon- of werkgemeenschap gaan vormen.

Gemeenschapsvormende krachten alleen zijn echter niet in staat om een gemeenschap daadwerkelijk levensvatbaar te maken. Daar is veel meer voor nodig. De gedragen besluitvorming, die in deze brochure beschreven is, is ook een belangrijk instrument bij het levend houden en werkzaam houden van een gemeenschap en van het onderhouden van gemeenschapsvormende krachten.

Tot slot wil ik nog graag twee wetmatigheden beschrijven, die het mogelijk maken om mensen van goede wil en mensen van kwade wil van elkaar te kunnen onderscheiden. We hoeven immers niet naïef te zijn bij ons streven naar samenwerking in gemeenschappen van mensen.

Met mensen van goede wil kunnen we van mening verschillen of een andere aanpak voorstaan, maar uiteindelijk zal samenwerking mogelijk blijken. Bij mensen van kwade wil is dat echter niet het geval. De onenigheden zullen daarbij uitmonden in het uiteen vallen van de gemeenschap en niet in het bereiken van de idealen.

Waarom mensen van goede of kwade wil zijn, is niet aan mij om te beschrijven. Iets daarvan heb ik proberen te laten zien in de beschrijving van tegenkrachten. Wel kunnen we ze herkennen aan de hieronder beschreven wetmatigheden. Ik noem deze twee wetmatigheden: de wet van de complementaire actie. Complementair wil hierbij zeggen dat mensen hun actie zien als het aanvullen van iets wat ontbreekt in de gemeenschap.

Mensen van goede wil zijn geneigd om het ontbrekende deel aan te vullen van wat zij als een geheel ervaren.

Mensen van kwade wil zijn geneigd om de kern te saboteren van wat zij als een geheel ervaren.

Door ons te verdiepen in waar mensen op gericht zijn en hoe ze dat beleven, kunnen we er achter komen waar hun acties op gericht zijn. De acties van mensen van goede wil hoeven niet altijd goed uit te pakken, omdat soms in hun bewustzijn het geheel waar ze aan willen bijdragen er anders uit kan zien dan de werkelijkheid waar ze in staan. Ook hoeven mensen zich niet altijd bewust te zijn van het feit dat hun acties er uit zien als acties van kwade wil. Zij kunnen zich onvoldoende bewust zijn van het feit dat ze tegenkrachten toelaten. Uiteindelijk streeft elk mens het goede na, maar de werkelijkheid vraagt vaak een behoorlijke innerlijke ontwikkeling om dat ook werkelijk te kunnen doen.

Slotwoord

Ik hoop in deze brochure een aantal zaken aangereikt te hebben die ons in staat stellen om met meer bewustzijn het sociale leven binnen gemeenschappen vorm te geven. Hierdoor zal aan de ene kant het gemeenschapsleven beter kunnen floreren. Aan de andere kant zal het onze persoonlijke ontwikkeling stimuleren. Het begrip sociale ‘driegeleding’ wordt steeds opnieuw op een iets andere manier benaderd. Ik hoop dat daardoor een gedifferentieerd en levendig beeld van deze sociale driegeleding kan ontstaan bij de lezer. Waar denkbeelden tot inzichten kunnen worden omgevormd kan het ook mogelijk worden om als vrij mens, vanuit inzicht, in overeenstemming met de wetmatigheden van het sociale leven te kunnen handelen. Dat wens ik iedereen toe.

Over de auteur

Jan JC Saal (1947), ik ben een groot deel van mijn leven bezig met bestudering van de antroposofie en het praktisch toepassen van inzichten die daaruit voortkomen. Driegeleding is een manier om naar de maatschappij te kijken vanuit de antroposofie. Deze manier van kijken vraagt wel een open mind voor de geestelijke achtergronden van ons mens zijn. Eenmaal doorzien, blijkt de sociale driegeleding richting te geven in het zoeken naar oplossingen van tal van vraagstukken. Ook het vraagstuk: hoe kunnen besluiten zo worden genomen dat ze gepaard gaan met een proces van invoegen in de gemeenschap? Sinds de jaren '90 heeft mijn zoeken daarnaar geleid tot het ontwikkelen van een concept met betrekking tot gezamenlijk gedragen besluitvorming. Het concept is ontstaan door te zoeken naar een positieve benadering van vraagstukken rond besluitvorming die ik in mijn werkleven tegenkwam.

In deze brochure is geprobeerd om de sociale driegeleding zo te beschrijven dat deze inzichtelijk kan worden voor iedereen die open staat voor een ruime benadering van de menselijke samenleving en erkent dat ons bewustzijn een manifestatie is van onze geestelijke achtergrond.

Over stichting Helecon

De naam Helecon is ontstaan uit een samentrekking van 'helende' en 'economie'. De stichting is opgericht in 1990 met als doel de verdieping en de verspreiding van de inzichten met betrekking tot de mogelijkheden om de economie te vermensen. De stichting verzorgt informatie die daarop betrekking heeft en ondersteunt initiatieven die daarbij aansluiten. De stichting is te bereiken via de website van Jan JC Saal, www.jansaal.nl.

Wereldwijd is de menselijke samenleving in beroering. De oude standenmaatschappij voldoet niet meer en ook de democratie kan niet aan de hoge verwachtingen van vrede, welzijn en geluk voldoen. De mensheid heeft een stap in zijn ontwikkeling bereikt waar opnieuw moet worden gezocht naar samenleef-structuren die passend zijn.

Rudolf Steiner heeft in het begin van de 20^e eeuw gewezen op het feit dat deze ontwikkeling er aan kwam. Hij heeft toen de 'driegeleding' beschreven als levende richting waarin oplossingen gevonden kunnen worden.

In deze brochure wordt daar nader op ingegaan.